

34503, VII, A, 9, 42

Med knjigami in ljudmi.

Češki spisal

S. Čech, preložil I. Skalar.

Doktor Holman.

Božična povest.

Ruski spisal M. Boján, preložil

I. J. Štefánov.

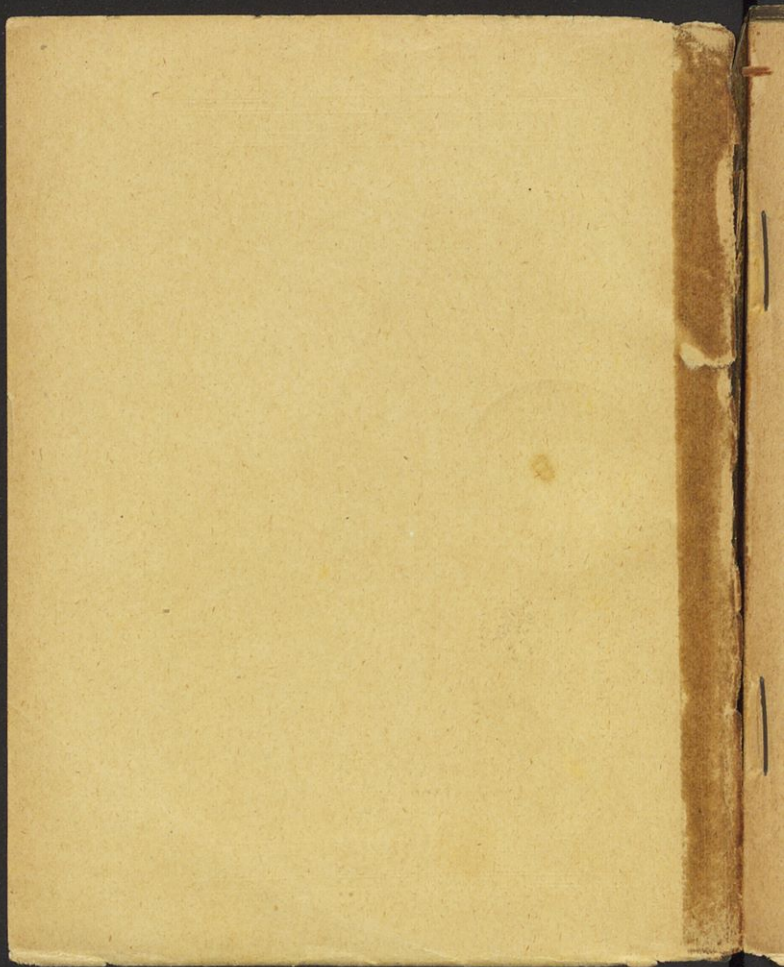
Ponatis iz „Slov. Naroda“.

V Ljubljani.

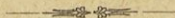
Samozaložba. — Tisk »Národne Tiskarne«.

1891.

Med knjigami in ljudmi.

(Ponatis iz „Slov. Naroda“.)

(Češki spisal **S. Čech**, preložil **I. Skalar**.)

V Ljubljani.

Tisk „Narodne Tiskarne“.

030031772

I.

V stranski ulici sta se srečala dva prijatelja iz dijaških let. V obljudenejšem delu mesta bi se brez dvojbe srečno zmuznil drug mimo drugega; a tu na dolgem praznem hodniku, ob katerem se je vila vrsta hermetično zaprtih ali po postavnih vartarjih branjenih plemiških hiš, bilo je radostno spoznanje in pozdravljenje po toliko letih neizogibno.

Tri korake drug od drugega razprostrla sta rōki, vskliknila z radostnim presenečenjem: „Vaclav!“ „Vojteh!“ in nista premagala izkušnjave, da bi se ne objela. Menjala sta dva srčna poljuba in prenehala, ko sta si hotela dati tretjega.

Kmalu potem je že vedel Vaclav, da je Vojteh domač kapelan v neki grofovski rodbini, da biljarduje z mladimi grofiči, da upa na krasno župnijo, da ga je nedavno neki bivši sošolec prosil posojila, da rabi samo batistne žepne robce, da se noben

razumnik ne more sprijateljiti z Darwinovim naukom in da je danes jako lepo vreme.

Ob jednom je čital z obraza mladega kapelana migljaj, naj dobro premotri njegovo lepo rast, gladko kretanje, svežo rdečico in okusno skodrane lase ter pravično sodi, kake uspehe bi taka zunajnost dosegla mej svetom, ko še v dolgi črni suknji z belim kolarjem, z minijaturno tonzuro na glavi potemneva mnovega posvetnjaka, kaj stoprav neukretnega prijatelja Vaclava.

Obleka Vaclavova je bila nekako zanemarjena, lasje in brada razmršeni, in ž njegovega suhega obraza je sevala neka tesnoba.

Po mnogem povpraševanju zvedel je prijatelj kapelan o zdanjem stanu in službi njegovi le toliko da si mora na cestah zatiskavati z roko nos in usta, da se v tem poletnem prahu in soparici mestni ne zaduši.

Ta drobtinica je bila duhovnemu prijatelju dovolj, da takoj z dejanjem dokaže bivšemu sošolcu svojo iskreno naklonjenost.

Udaril se je z roko ob čelo in vskliknil: „Glej, to bi bilo za-te!“

Vaclav je plašno pogledal Vojteha, in za hip zablislila je nada v njegovem očesu. Samo za hip — vidno je bila že čestokrat prevarjena.

„Čuj“, nadaljeval je kapelan, „ali ne bi hotel prebiti nekaj mesecev v najkrasnejšem gorskem kraju, v starem gradu, prilepljenem kakor gnezdo roman-tike k temenu in bokom visoke skale, v polnem krasu sivih, okroglih stolpov, rtastih streh in strešic, vrtoglavih pomolov, gotiških oken, divnih lin in stebrov, skratka v gradu, kakor bi ga obistinil iz najpoetičnejšega vitežkega romana ?!“

„Kaj je na hotenji“, rekel je Vaclav z nekako trpkim glasom.

Mladi duhovnik tega ni opazil in nadaljeval je z rastočim naudušenjem: „Prebivati ondu v skriti sobici s starožitno opravo in, ako razgrneš obledele zastore okna, čutiti na čelu sveži, čisti gorski vetrec, gledati v megleni daljavi razprostrto, s polji in gozdi pretkano, s srebrom potokov in rek prešivano, s skupinami mest in vasic okrašeno preprogo nižave in prav pod seboj pod navpično sivo steno in pokasto, bujno z mahom in plevelom porasteno skalo strehe in pomole, ceste in vrte lepega

mesta, v čegar pritlikavo gnječo lahko stopiš s svoje višave, ako nečeš raje bloditi po tajinstvenem somraku starega, prekrasno puščobnega parka, ali s trnekom sedeti na bregu pozornega gorskega potoka“ —

„Ob hvaležno struno v moji dnši si zadel“, segel mu je Vaclav v besedo, „ali kaj to, ko zveni zaman.“

„Le hoti, in vse to imaš,“ dejal je duhovni prijatelj, položivši mu prijazno svojo roko na ramo. „Stvar je taka. Grof se je nedavno spomnil, da bi bilo treba natanko pregledati in urediti bogato knjižnico, katere so zbrali njegovi predniki na orlskem gradu, in katero je jako pomnožil ranjki njegov brat, preživevši zadnje dni svojega življenja ondu v znanstvenem delovanji in v čudovitih trmah. Išče že za to sposobnega človeka. Kolikor te iz prejšnjih let poznam, si zato, kakor ustvarjen. Plačilo bo dostojno — ne poznam sicer tvojih razmer — —“

Duhovnik tukaj ni nehoté prenehal; njegov pogled se je nekako zmagovito uprl v bolestni obraz tovarišev.

Vaclav se je zamislil. Za trenutek je dvignil glavo, oči sta se mu zažarili v živem ognju in iz ust mu je prodrlo vprašanje: „Ali kdo vé, ako dobodem to mesto?“

„Jaz vem“, odgovoril je mladi duhovnik z naglasom, ponosno dvignivši čelo in prijazno, pomenljivo se smehljajoč. „Ako bi tudi grof ne hotel, — grofica je gospodar v hiši.“ —

Meroma teden dnij po tem dogodku ropotala je nevkretna kočija po zaviti poti navzgor k orlskemu gradu, čegar različni stolpi so tajinstveno odsevali na jasnem, zvezdnatem nebu. V temni puščobi njegovega poslopja je le sem ter tija boječe bliščala skrita lučica.

Škoži še odprte duri pripeljal se je voz na pusto dvorišče, kjer ga je pozdravilo besno lajanje psov.

Obstal je v kotu dvorišča pod oknom bliščečim se v znatni višini. Svitli četverkotnik se je napolnil s silhuetami nekoliko glav, potem pokazala se je na temnem zidu poleg okna navpična svitla črta, debelela je polagoma in se najedenkrat razblestela v široki odтвор durij. V njih se je zama-

jala nerazmerno visoka možka postava, držeč v jedni roki gorečo svečo in zastirajoč si z drugo oči. Žarki sveče so lesketaje se ožarili majhen, ograjen pomolec pred durmi in lesene, slabo ograjene stopnice vodeče ž njega na dvorišče.

Mož s svečo je prišel na pomol, in duri so se toliko za njim zaprle, kolikor je dovoljevala neka zvedava glava, katere belkasti, valoviti obris je vzbujal misel, da je to ženska v ponočni čepici.

Mož je stal nepremično na pomolu s svečo v roki in je bil v ti svoji nepremičnosti podoben kamenitemu svetniku, pred katerim plapola večna luč. Glavo je imel leno sklonjeno na levo stran, oči zatisnene, desni brk ježato privihan.

V tem začul se je za njim prodirljiv ženski glasek: „Za vse svetnike, ali mi ne greste doli?!“ O tem glasu je vzdrtel odreveneli svetilec kakor truplo oživljeno z galvaničnim tokom. Sveča njegova je pri tem metala svoje žarke na vabljive krasote ženske, ki je zdaj stala v odprtih durih. Kakor nagel ponočen prizrak pokazal se je ondu za hip okrogel bel obraz s črnimi odločno obokanimi obrvmi in zlobno žarečimi se očmi, s črnimi kodri okrog

čela, rezko kontrastujočimi s čepico, belo kakor padli sneg, zapovedovalno iztegnena roka, katera je zdaj naglo kakor blisek stisnila gube snežnega oblačila nad bujnimi nedri, za hip samo, pravim, pokazalo se je vse to nad zgubanim oblakom ponočne obleke in izginilo, kakor podoba čarovne svetilnice na zdaj sivi steni nad pomolcem, kjer si jedva mogel razložiti zaprte duri.

Ali učinek tega kratkega nastopa je bil na moža s svečo trajen. Stopal je previdno in boječe po škripajočih stopnicah.

Mej tem je zlezel naš prijatelj Vaclav iz kočije, odpravil kočijaža z napojnino, vzel svojo torbo pod pazduho in gledal s tiho resignacijo v najbližjo bodočnost.

Sveča prišla je naposled srečno do njega, in mož je zamrmral v pozdrav "nekaj nerazumnih besed. Naš prijatelj je imel dosti časa, da je iz vezane čepice zmečkane pod pazduho prišlečevo in iz bliščečih se, novcem podobnih gumbov na njegovi suknji sklepal, da pripada podrejenim prebivalcem orlskega gradu.

Rekel je torej brez nobenega uvoda: „Pozno prihajam, kaj-ne da?“

Mož je dvakrat zamàn premaknil ustni, a v tretje se je čulo že popolnoma razumno, dasi tresoče se: „Peljal vas bom gor.“

„Ab, vi ste?“ — je vprašal Vaclav in ne čakaje odgovora, bi bil gotovo svoje vprašanje odločneje ponovil, ako bi mej tem ne bila padla torba izpod pazduhe.

Ko je, pobravši jo, zopet uprl pogled v moža, videl je z začudenjem samo temen rob njegove žalostne osebe pred saboj. S tihim strahom je gledal kako se mož polagoma od njega oddaljuje, kako stopa previdno navzgor po lesenih stopnicah — že stoji na pomolci — postane trenotek — odpira duri.

Glasen prepir začul se je zdaj zgoraj. Prodirljivi, nam že znani glasek peva dolge litanije nerazumnih očitanih s stalnim refrenom: „Še glavo pozabite!“ Na hip odpro se zopet duri, mož pride na pomolec in stopa počasi k njemu. A zdaj nima več samo sveče — v drugi roki mu ropota velika vrsta ključev nabranih na žici.

„Ah, nehoté sem ga spoznal, da je ključar“
dejal je Vaclav smehljaje sam sebi.

Ne izgovorivši niti besedice, korakal je ključar resno k nasprotnemu krilu gradu, Vaclav nehoté za njim. To mu je bila zanimiva, nova pot. Stopala sta navzgor po zavitih, preperelih stopnicah, po dolgih hodnikih, kojih grobno tihoto so čudno rušili njiju glasni koraki in rožljanje ključev. Kakor strahovi kazali sta se njiju seuci na stenah in splivali na potemnelem oboku skupaj. V trepetajočem svitu plapolajoče sveče prikazovale so se tu globoke dolbine z zaprašenimi sohami, tam pokapljane temne slike s strašno bledimi obrazi, ondu zopet izrezljani in zaviti naslonjači in deli stare, polomljene oprave, nakopičeni po kotih in prepreženi s pajčevinami.

Dolgo sta korakala molčé drug za drugim, dokler ni naposled svetilec obstal pred durmi konec hodnika. Po tem, kar sem povedal, ne bilo bi mi treba omenjati, da je potoval ključ za ključem brez vspeha v ključanično luknjo, in da je stoprav zadnji v dolgi vrsti srečno zaškripal s topo brado v rjasti ključanici.

Naš prijatelj je stopil za vodnikom v sobo srednje velikosti, katera je popolnoma izpolnila njegovo pričakovanje. Dà, prav tako si je mej potjo naslikal bodoče stanovanje. Glej, uloženi stoli in kostni, okrašeni z izrezljanimi glavami in kremplji bajnih živalij, naslonjači z zavitimi nogami in visokimi naslonjali, prevlečeni z obledelim baržunom, obledele, sem ter tjà izhojene preproge, kalne slike v velikanskih, črnih okvirih, visoka postelja s težkimi zastori, okrog tabureta debele rese z zlatimi čipkami, in vse kakor bi se moralo, ako se le s prstom dotakneš, razrušiti !

Ključar je prižgal triročen svetilnik na mizi in se oddalil, ko je brezuspešno poskusil gostu vošiti lahko noč.

Vaclav je pristopil k odprtemu oknu. Hladen ponočen vetrec mu je zavel ob čelo. Globoko, globoko pod njim so se v temi lesketale neštevilne lučice, raztrošene in zbrane v žarečo se gnječo, nastavljene v dolgih vzporednih vrstah, urejene v divna sozvezdja — obljubljeno mesto v znožji Orlskega gradu. Vaclav se je že veselil, ko se bo pred njim prvikrat razgrnila v blesku jutranjega solnca

podoba prekrasne krajine, katero je tako naudušeno slikal grofovski kapelan.

Obrnil se je v sobo. Vedel se je, kakor otrok sredi igrač, katerih se je davno veselil. Ostal je pred vsakim kostnom, jemal je ž njih in od vseh strani ogledoval polomljene podobe, dotikal se je s prstom obledelega sukna, sedal v mogočne naslonjače.

Najedenkrat je obstal njegov pogled na mizi. Zagledal je nekaj, kar je hipoma odvrnilo njegovo pozornost od starodobne oprave — na ploskvi skledi mrzla pečenka in zraven mnogo obljubujoča steklenica, koketno v pajčevine zavita. Prvi občutek o tem pogledu je bila zadovoljnost, da so ga grajski vnder z nečesom pričakovali, drugi — glad, dà, besen glad!

Za hip je oslepil in oglušel za vse starožitnosti okrog sebe in ni jih našel prej, dokler ni izginil pred njim poslednji kosec s pladnja, in se ni na dnu sklede pokazala v bledih, jednoličnih barvah popolna slika gospodskega lova na črno zver.

Z neizrecno blagim občutkom iztegnil se je izpraznivši še kozarec vina, v mogočnem naslonjači,

oprl glavo ob podšito naslonjalo, pobesil obe roki prosto čez pozlačeni, z rdečimi resami okrašeni opirali, položil nogi daleč pred se in premišljal neprisiljeno, je-li v tem položaji podoben sitim in prebavljajočim ščitonoscem, kakeršne je tolikokrat videl v umetelnih razstavah.

Ščitonosce potisnile so kmalu druge podobe v stran, kakeršne se morajo poroditi v takem naslonjači človeku, ki ima nekoliko živo domišljijo. Starodobna soba napolnila se je s podobami iz mladih let, ko je še vsa obledela krasota na okrog cvèla v svežih barvah, kipela bujno in se lesketala od novosti. Možje in žene v bogati obleki minulih stoletij so se dvigali pred njim, ali podobe so bile vele, blede, brez duha — dostojno živo ospredje v mrtvi sliki minule krasote. Kakor pergamen suši njihova obleka, plesnoba razjeda preveze in spona, polomljena, brezbarvena peresa sklanjajo se žalostno k ormenelim, v gubah preležanim velikim ovratnikom in nad temi strašijo lepi obrazi z mrtvaško svojo bledostjo, z očmi brez leska, z usti brez krvi, z lici brez življenja.

Vaclav si je pogladil z roko čelo. Hotel je odpoditi to izmišljeno, neveselo družbo. A bila je neodbitna. Globoka nočna tihota, zavest popolne osamljenosti v odleglem krilu starega gradu, vsi predmeti na okrog so podpirali fantastično igro njegove domišljije.

Najedenkrat dvignil se je iz lenega svojega položaja v naslonjači in poslušal. Globoko tišino grajsko so motili neki temni, oddaljeni glasovi. Bližali so se, postajali razumnejši. Že je spoznaval težke človeške korake po odmevajočem hodniku, bližajoče se njegovi sobi. Slišal je tudi globok, hrešeč glas, pevajoč neko pesem. Zdaj razločil je tudi njene besede:

Když motýl v růži usíná,
a luna hvězdám vévodí,
tu za zbánek si usedám,
neb ten mé duši lahodí

Petje je najedenkrat umolknilo. Tudi koraki so potihnili. Pozni prihajač je obstal pri vratih sobe. Najedenkrat so se odprla, in Vaclav je zagledal na pragu visoko, oglato postavo v lovski suknji, v visokih jezdniških škornjih in s slamnikom,

na katerem se je zibalo pavje pero. Na prsih je imel nekaj kakor kotilijonski red.

Obraz poznega gosta je silno zardel, mo-gočni, svitli zalisci vili so se globoko navzdol ob straneh ježate, kratko ostrižene brade, lasje bili so v neredu prilepljeni na znojnem čelu, in pod njim sta zrli veliki zardeli očesi topo v sobo, kakor bi jima luč jemala vid.

Vaclav je obrnil k njemu začujen pogled in se dvignil na pol z naslonjača.

Prihajač se je čez nekaj časa odkril in vskliknil zastiraje si z dlanjo oči: „Ah, gotovo gospod z Prage, — knjižnico uredit? Jako me veseli.“

To izrekši stopil je v sobo, zaklenil za seboj duri, potegnil starodaven naslonjač k mizi in se v njem lagodno posadil nasproti Vaclavu.

„Odpustite,“ dejal je nepremišljeno, da se vam predstavljam o polnoči. Zagledal sem luč v razpoki durij — ne zapirajo se nič bolje nego ostale v tem zakletem gradu! — in ker se nesem mogel spomniti uzroka, vzel sem si oči na pomoč. Stoprav mej durmi sem se spomnil, da je bil za danes vaš prihod naznanjen. Čudo čudovito! Z večerjo so vas

pozdravljali, najstarejšo steklenico so vam žrtovali. Starec se je gotovo ločil od nje z boleznim vzdihom. Gospod, ali ste neženati?"

„Sem.“

„Potem se varujte. Ta steklenica je namenjena na vaše srce. Bodite previdni kakor lisjak, ako načete postati žrtev katere iz sramežljivih Dijan, kojih ima naš starec pol kôpe oddati, žalibože, s tako malo srebrom v zaboji, da bi si nobena iz njih ne mogla naročiti dostojnega polumeseca v svoje tuje lase. Devojka brez dote — pá! Moje srce se jako rado vname, ali kjer opazim le senco resne nakane, spremenim se v grudo polarnega ledu. Klinček je krasen cvet — ali ni res? Z veseljem pogledaš na pestre, krasne lističe bliščeče se v rosi, poduhaš — á! zatakneš v suknjo — in konec je. Ali naj bi morda trgal listič za lističem, dokler ti ne ostane v roki recelj brez duha? In kakor o klinčku, sodim o življenji. Pravi užitek je vedno le na vrhu, le toliko, da konec prsta pomočiš, in pod njim — Salomonova modrost. Res, življenje je podobno močvirju, na njegovi gladini prekrasni vodni

cvetovi in pod njimi globoke, smrdeče blato. Kaj pravite, gospod, moji filozofiji?“

Vaclav je zmajal z rameni. Zagledal se je v kmečkega modrijana. Ta se je malomarno zibal v leseni starožitnosti, da je pokala; oči je imel hudomušno priprte, okrog usten mu je igral ciničen posmeh.

„Ako se ne bi ravnal po teh načelih,“ nadaljeval je gost čez nekaj časa, „bil bi že davno Akteon katere iz šestih naših Dijan, možno da z rožički — kaj ni možnega v tem prokletem gradu?! — hodil bi s kokošmi spat, pregledoval račune za kite in solčnike, proklinjal dvakrat na teden perilo in dvakrat čiščenje podov in živel bogaboječe zakonsko življenje, česar me Bog do smrti obvaruj! Zdaj živim prosto in veselo, kakor metulj, letam s cveta na cvet, kateri mi ugaja, in meni jih ugaja najmanj dvanajst na leto. Dà, gospod, don Juan svoje vrste sem, morda star, morda malo poetičen, a don Juan vender!“

Opazil je učinek svoje izpovedbe na poslušalčevem obrazu. Vaclav je brzo premotril vse dražesti, katere sem že mej durmi naslikal, nasmehljal

se je neopazno in značilno pogledal na žepno uro, katero je mej tem izvlekel iz žepa. —

Ali nemí migljaj je bil brezuspešen. Don Juan je še lagodneje sédel v naslonjač, prekrižal nogi, navihal parkrat brke in nadaljeval: „Zvezal bi vam lahko iz svojega življenja celo kitico ljubimskih zvez, kakeršnih ne najdete v nobenem romanu. A izbral bom samo jedno. Nikakor ni poseben slučaj, a zanimal vas bode vender.

Kaki dve leti je tega. Nesem prijatelj cerkvenim pobožnostim, ali včasih — osobito pri veliki maši — stojim vender rad pri mreži pod propovednico. Lahko uganete, čemu.

Nekdaj torej sem stal tam doli v mestu, v dekanjski cerkvi in motril pazno, ne sicer namazanih podob svetnikov po stenah, temveč vrste ljubeznivih posvetnih obrazkov, klečečih po klopeh, v prazničnih oblekah, z molitvenimi knjigami v rokah.

Najedenkrat je obstal moj pogled na jednom iz njih in ni se več odvrnil proč. Ondu je klečala devojka odlikujoč se s krasoto od drugih devojek, kakor večernica od zvezd. Ne vem, kateri stvari bi primerjal živo, svežo barvo njenih ustec, gibajočih

se v tihi molitvi, in ljubeznivo rdečico na krasnih licih, polnih dražestij sladkega, čistega devištva. Bila je baš razcvetela cvetka s še neporušeno čarobo otroške narave. Njena glavica je bila sklonjena nad odprto molitveno knjižico, nenavadno krasno vezano, z veliko zlato spono. Gledala je vanjo kakor okamenela molitev, le včasih je kradoma zablisnil njen pogled pod dolgimi, povešenimi vejicami na stran. Podobna je bila svetnici, a vendar je zapeljavala v greh, in vender so se potikali poganski škratci z lokom in strelíco okrog njenega tilnika, pogledavali izza gub priproste, a čiste obleke — krasoti sicer vsaka pristojna — in izletavali izza vsakega zlato obrezanega lista, katerega so obrnili nežni njeni prsti.

Ničesar nisem videl, ničesar slišal okrog sebe; samo njo sem gledal, in ko se je zaprši molitvenik, zataknivši težko zlato spono, prekrižala ter s plahim pogledom na okrog stopila iz klopi, spremljal sem s koprnečim in plahim pogledom ljubeznivi obris njene sloke postave, dokler mi je ni popolnoma zastrla tolpa pobožnikov, valeča se za njo iz cerkve. Zdaj stoprav podal sem se v gosto gnječo, a de-

vojka mi je izginila. Uzrl je nisem niti v cerkvi, niti pred njo.

Odpustite mi, ako vas s temi podrobnostimi dolgočasim. Ako bi jo bili videli, razumeli bi moje naudušenje. Sicer pa vam moram povedati, da sem rojen pisatelj; zagotavljam vas, da bi bil lahko na tem polji žel slave, ako bi me razmere ne bile neprijazno prisilile do surove šablone običajnega kmečkega zanikerneža.

Toda k stvari. Pričakati nisem mogel bodoče nedelje, marveč dan na dan sem stal kakor vitez žalostne postave mej tolpo bab v dekanijski cerkvi in je čakal, dokler mi ni kapelanovo „ite missa est“ razpršilo vseh mojih nadej.

Naposled sem jo v nedeljo zopet našel. Zdaj mi po maši ni ušla. Kakor senca sem jej sledil. Šla je z neko zgubano starko, trečijalski naklonjeno nad debelim molitvenikom, dokler nista ustopili v nizko, odleglo bajtico, katere pročelje je krasila deska z napisom: „Florijan Ořizka, knjigovez.“

Dà, ta Florijan je bil otec in zgubana starka z debelim molitvenikom mati mojega angelja.

Na svojo žalost izvedel sem ob jednom, da sta knjigovez in njegova žena uzora najstrožje pobožnosti, člana vseh družeb rožnega venca v mestu in skrbna odgojitelja svoje jedine hčere, kateri najdražji biser hranita in branita mréz pokvarjenega sveta. Ali ljubezen mi je udahnila srečno misel.

Podedoval sem po bratu, župniku, majhno knjižnico obstajajočo z večine iz spisov pobožnega obsega. Iz teh sem izbral knjigo z najpobožnejšim napisom in se naglo podal na pot k dragemu knjigovezu.

Florijan Ořizka vsprejel me je za svojim pultom, v svoji črni, dolgi suknji, s črno, okroglo čepico na glavi, jako hladno. Priznati vam moram, da že takrat nesem bil v Orlskem gnezdu na najboljšem glasu.

Ko pa je knjigovez knjigo, katero sem njegovi največji skrbi in umetnosti priporočil, nadrobneje pregledal, zategnil se je njegov obraz v ljubeznivejše gube in tenki njegovi ustni sta zašepetali: „Ah, gotovo darilo dragi osebi?“

„Nikakor ne,“ odgovoril sem resno. „Samo za mene. Hočem, da je vez primerna vsebini.“

Pogledal me je, kakor bi svojemu sluhu ne verjel. Ko ni ničesar sumljivega na mojem obrazu zagledal, prekrižal je roki na prsih, sklonil globoko glavo, zavrtil oči na način, o katerem sem doslej mislil, da je nemožen, in zašepetal sladko: „Potrudil se bom, da bo oko veselilo, kar dušo veseli.“

Lahko si mislite, kaj je sledilo. Skoro vsak dan sem prihajal k Ořizku bodisi, da sem poprašal, kako je z naročenim vezanjem, bodisi z novimi knjigami polnimi nebeške vonjave, katero sem hotel s trdimi platnicami in z medno spono obvarovati pogube. Da bi pogosta naročila ne bila sumljiva povedal sem že naprej, da si hočem sestaviti iz najljubših knjižic ljubeznivo knjižnico, nekako sveto duhovno lekarno za domače potrebe, kojo nakano je Ořizka naudušno pohvalil.

V teh okoliščinah je naglo nastalo mej manoj in knjigovezno dvojico zauprejšje razmerje. Knjigovez me je upeljal v svetišče svojega bivališča, kjer smo pri naprstniku vina, katerega nam je lepa Alojzija o bolestnih pogledih majčinih s samosvojimi nežnimi prstki prinašala, na dolgo in široko razpravljali z večine o vsebini mojih pobožnih knjig,

katere je Ořizka pred vezanjem vselej posojal svoji hčeri, da jih prečita, in iz katerih si je včasih dal predčítavati. Trdno sem upal, da si s temi „zlatimi nebeškimi ključi“ kmalu tudi odklenem srčice krasne Alojzije.

Zavlačeval sem čisto omenjene razprave do somraka, ki je radi varčnosti sube knjigovezke vladal dolgo časa v sobi, in potem sem brez kazni roko prijemal ljubeznive sogovornice, ki se je v začetku temu trdno upirala, pozneje jo pa rado-voljno puščala v moji roki.

Nekdaj sva sedela pri oknu, skozi katerega je vilo zapadajoče solnce trepetajoč nimbus nad glavo mojega angelja. Starka je pred mojim prihodom odšla v cerkev radi nekih odpustkov, starca pa so kupci poklicali v prodajalnico. Njene dolge, ob kraji od solnca ožarjene trepalnice so bile povešene, nedrje se je lahko dvigalo: položil sem roko okrog njenega vratu, v zadregi umaknila se je nazaj, in v hipu je zagorel na polnih, drobnih ustnih poljubeč, kateri spada še danes mej moje najslajše spomine.

Na večer istega dne blagoslavljal sem v svoji sobi spomin brata župnika, ki mi je s svojo pobožnostjo nehoté pripravil trenutke tako dražestnega, posvetnega razkošja. Sklenil sem, da iz zahvalnosti dam njegovo najljubšo knjigo na novo vezati v baržun in zlato. Ta knjiga je bila po obliki podobna brevirju, starinsko vezana v svinjsko kožo in imela je na platnici obledel rdeč napis: „Zabave duhovnega pastirja“. Da je bila ljubljena dragega pokojnika sodil sem po tem, ker se je dal s to knjigo v roki naslikati. Popolnoma razločno sem čital isti napis na njeni platnici na veliki sliki, viseči nad mojo posteljo.

Že v jutro drugega dne je potovala omenjena knjiga v delavnico knjigovezovo.

Ko sem prišel drugi dan po svoji navadi z nekaterimi pripomnjami glede na okrasila naročene vezave k Ořizki in zapravljivosti glede na ta okrasila z opomnjo oprostil, da je to moja najljubša knjiga, da nikdar ne zaspim, predno nesem prečital poglavja iz nje, poslušal me je knjigovez z nenavadno hladnim in strogim obrazom, potem pa

je odgovoril strupeno, izročujé mi zabave duhovnega pastirja :

„Ta vez ji najboljše pristoja.“

„Kako?“ vskliknil sem začuden, „ta koža —“

„— je vsebini popolnoma primerna!“ dejal je knjigovez odločno, pokazal mi hrbet in izginil v zadnji sobi.

Odrevenel sem pogledal nesprejeto knjigo. Na prvi strani isti popis, kakor zunaj, isti švabah z vsemi pravopisnimi hibami; obrnem list, čitam, čitam — kri mi polje v glavo, a poleg vsega tega se polašča razuzdan smeh mojih odrevenelih ust — v mojih rokah se ziblje v svinjski koži Boccaccijev razuzdani „Decamerone“.

Takoj sem razumel vse. Predstavljal sem si obraz ljubeznive Alojzije, ko je čitala čudne zabave duhovnega pastirja, potem obraz častitega knjigoveza, ko je izpoznal vsebino njenega berila — nikakor ne, drugega obraza si nesem mogel predstaviti.

Moj častiti brat je bil poleg vse svoje častiljivosti pravi premetenec. In za to novo pojavljeno, neslučeno potezo v njegovem častitljivem značaji

odpustil sem mu, da je pretrgal mojo ljubezen do Alojzije v najkrasnejšem začetku.“

O teh besedah dvignil se je pripovedovalec s stola in je odšel, rekši še: „Tako si krasim bedno življenje na kmetih. Pozneje bodete slišali več. Za danes lahko noč!“

Neposredno po njegovem odhodu zagnal je Vaclav s sebe suknjo in zamrmral zevaje: Pravi Don Juan!

II.

Dasi je Vaclav le nekoliko ur spal pod težko, vatovano odejo, zagnal jo je vender odločno raz sebe in skočil z obema nogama na jedenkrat na mehko, svetlo kožo razprostrto pred posteljo. Prvi njegovi koraki so se obrnili k oknu.

Slika, katero mu je bila po noči domišljija naslikala v okvir okna, je bila le slab začetniški poskus napram pestri, velikolepi podobi razprostrti pred njim od gotove roke istinitosti. Ognjeni krog solncea je stopal v bliščeči svitlobi nad izginjajoče

daljno obzorje, in v njegovih žarkih mrgoleli so v zlatu tisočeri predmeti, oživljajoči razsežno ploščo nižave. Gozdi in gaji, raztresene, slikovite gruče dreves, ribniki in potoki, križi in sohe po poljih, razni stolpi in kupole cerkev, obdani z večjimi ali manjšimi kopami hiš in koč — vse se je lesketalo pred njim čisto in veselo, kakor pozlačene igračice slikovito po neizmerni preprogi razstavljene. In baš pod gradom, globoko doli je gledal s tičje perspektive prijazno mestice, katero so pasala zelena drevesa, in mogel je motriti, kako napreduje vsakdanje življenje v zavitih ulicah, na raznoličnih pomolih, v odprtih oknih, skozi katera so pokukavali še v nespleteni bujnosti kodri dekliških glav mej baterijami cvetličnih loncev.

Naposled se je povetil Vaclavov pogled k pomolom in balkonom grajskim in obstajal na močasnih vrhovih orehov in kostanjev za levim krilom dvigajočih se čez visok zid. Gotovo je tam divji park, o katerem je prijatelj kapelan pripovedoval taka čudesa. Predstavil si je krasoto jutranjega sprehoda po tem zelenem labirintu v tako zapekljivih barvah, da se ni mogel premagati, da ne bi

šel šetat za nekoliko ur, kar mu jih je po navadnem računanji preostajalo do obeda.

Oblekši se je šel na dobro srečo v mešanico stolb in hodnikov proti oni strani gradu, kjer je videl orehe in kostanje. A kmalu je izgabil to vodilno nit in zablodil v pravem pomenu besede v notranjosti razsežnega, zapuščenega krila. Začetskoma so ga zabavljali dolgi, često se razcepljujoči in križajoči hodniki, starožitne slike razobešene po njihovih stenah, nejasne podobé na obokanih stropih, razni razgledi tu v pokrajino, tu na množico grajskih poslopij z visokimi okni, a naposled mu je vender presedala negotova hoja, katera ga je pogostoma privajala na mesta, odkoder je pred hipom odšel.

Z veliko radostjo je torej zagledal na dolnjem konci zavitih stopnic odprte duri, skozi katere se je videlo mnogo obljubujoče zelenje. Hipoma je stekel k njim in obstal oči v oči parku. Nekoliko izhojenih kamenitih stopnic je vedlo naravnost k peščení, s travo porasli stezici, za katero se je dvigala gruča velikanskih dreves, kojih debela so le skrivaj sem ter tija pokukavala skozi svitlo, raz-

lično listje nizkega grmičja, obrobljenega zdolej z visoko travo in z zmesjo divjih cvetic.

Vaclav se je naglo zaglobil v zapuščeni park in njegove nenavadne krasote so mu bile dobra nagrada za težavno pot po grajskih hodnikih. Vsak ovinek stezice mu je prinašal novih pesniških vtisov. Tu je našel v medli senci dreves kamenite satirje in sfinge, pokvarjene zbok mnogoletnega vremenskega upliva in porastle z mahom. Tam se je zrcalil zelenkasti somrak listja v okroglih jamah vode, katere gladino je sem ter tujà pokrivalo žolto listje minolega listopada, ondu so ležale podrtine lepega mostu v potoku popolnoma z bujnimi vodnimi rastlinami zaraslega; nad njimi so se preletavali modri kačji pastirji, nad njim so se z obeh stranij sklanjala sloka drevesa, dotikajoč se drug drugega s krasnimi vršički, pozlačenimi z žarki jutranjega solnca; drugje so se kazali iz mraka smrek idilični obrisi lesene hišice s šiljasto streho, pokrite od vrha do tal z lubjem. A lubje je bilo že na mnogih mestih odlomljeno ali pa je samo odpadlo.

Dolgo se je sprehajal v nemem razkošji sredi teh pojavov, a najedenkrat je obstal. Nepremično, s pritajenim dihanjem je gledal na jeden kraj.

Ondu je stala plitčeva, od starosti osivela in jako pokvarjena sfinga. In na njenem mahovitem hrbtu je z roko objemajoč njeno razdrapano čelo, malomarno sedela devojka z obrazom od njega obrnjenim. Težko je naslikati posebno nasprotje, v katerem je bila njena sveža, ljubezniva podoba napram mrtvi, mračni sohi.

Jutranji žarki, ki so se boječe kradli skozi listje velikanov obdajajočih v polukrogu velikanski simbol modrosti in sile, zlatili so krasno najvišje koderce svetlih las, vijočih se v prostih kodrih po vratu in lepo zaokroženih ramah mladostne jezdarke. Oblečena je bila v priprosto obleko, ki je sicer v svojih posameznostih pričala o boljšem stanu, a v celoti je bila nekako malomarno fantastično prikrojena, obnošena, sem ter tija raztrgana. Na strani proti njemu viseli sta ob boku sfinginem okrogli nožici pod čipkastim robom svetle obleke in na njih sta se zibala ljubezniva brezpetnika, katera sta bila videti, kakor bi bila v letu s prsti vjeta.

Obraz devojkin, ki je bil na polu od njega obrnjen, je bil majhen, lepih, gospodskih potez in

je zanimal motrilca kakor s svežnostjo bele polti in rožnega nadiha lic, tako z otroško sanjavostjo razprostrto po njem in gledajočo izpod od solnca pozlačenih trepalnic preko nedrij sfinginih v listnato ozadje. Šestnajst let je bila najvišja starost, katero je prisojal Vaclav temu ljubeznivemu bitju.

Zdelo se mu je, kakor da vidi pred saboj knjeginjo jutra, v kateri je zedinjena i toplota solnčnih žarkov, i svežost porošenih cvetok, i življenje prebujajoče se prirode, i tih, v najslabšem pianisimu začenjajoča se godba bučel in mušic, tičev in daljnih, daljnih zvonov

Dolgo je stal Vaclav zaglobljen v malo krasotico in dolgo je ona nepremično sanjarila; najedenkrat je obrnila glavico, in njen sanjavi pogled se je srečal z očesom nepričakovanega občudovalca. Strab, osuplost in sramežljivost so naglo preleteli njen obraz; potem spolznila je njena ročica naglo z grapastega, zamišljenega čela, skokoma sta bili njeni nožici na surovem podstavci in z nekoliko brzimi koraki je izginila devojka za gostim zelenjem dreves, ne zmenivši se, da je jeden ljubeznivih brezpetnikov ostal sirota na kamenitem podstavci.

Vaclav je gledal še na vrat kamenite sfinge in povpraševal sam sebe, ni li bilo stvor njegove zbok opuščenega parka pesniški razpoložene domišljije, kar se je pred hipom v čarobni kreposti dvigalo ondu mej levom in žensko, na meji modrosti in sile. Ali osirotili brezpetnik na podstavci je razpršil vse dvome.

Naglo je stopil k njemu in pobral mali dokaz istinitosti, katero bi bil morda brez njega odsodil v kraljestvo krasnih sanj.

Držeč brezpetnik v roki, gledal ga je zamišljeno. Premišljeval je nad njim, kakor Hamlet nad lobanjo, seveda o manj žalostnih stvareh, o kakeršnih se baš more premišljevati nad majhnim, nežnim brezpetnikom, iz katerega je pred hipom ušla nožica ljubeznive devojke.

Čegav si? ga je vprašal Vaclav. Kako se imenuje plaha tvoja zapovedovalka? Ali stanuje v gradu? Gotovo, kako bi prišla tako brzo zjutraj v park. Ali čegava hči je? Morda nemega ključarja? Ali pripada številu šestih Dijan brez polumesece, katere je nelepi don Juan taka sramotno obsodil? Proč, nespametna misel!

Po daljnem brezuspešnem popraševanju brezpetnika in samega sebe se je zaljubljeni Hamlet prepričal, da na ta način ničesar ne izvé, in da je najbolje spraviti bajni brezpetnik, s čegar pomočjo gotovo še danes ali jutri najde krasno pepeluško. Z vzdihom je torej shranil dragoceno najdbo v napsrni žep.

In skrajni čas je bil, ako ni hotel izdati sladke tajnosti nepoklicanim očem. Kajti v tem trenutku se je prikazala iz globine oddaljenih dreves na nasprotni strani suha možka postava, ki pa se je kretala z nenavadno grandeso. Prihajač je bil oblečen v obleko jako starodavnega kroja, imel je trd črn ovratnik, ki je vzdrževal njegovo brado in ves obraz v nekem neprirojenem stanji, in na srajci spredaj nekake predpotopne snežnobeke orgeljce. Žafranovi lasje, ki so bili v treh gladkih, kakor prilepljenih oddelkih sčesani na čelo in senci, vidno niso na njegovi glavi zrastle, a dajali so njegovemu obrazu v zvezi s trdimi, skrobljenimi potezami in z važnim pogledom raz visoko stališče — primeri ovratnik! — nekako zaničljivo v svet gledajočimi očmi vid patrimonijalnega uradnika iz starih, zlatih časov.

Mož se je bližal naravnost Vaclavu.

Ko je bil samo še nekoliko korakov od njega oddaljen, omehčal je za hip trde poteze obraza v ljubeznivejši izraz, poskusil je prijazno prikloniti glavo, kar je pa radi trdega ovratnika ostalo le ponesrečen poskus, iztegnil je svojo malo suho roko, okrašeno s snežnobelimi zapestniki in jo potem v dostojni diplomatični poziciji utaknil za nedrije.

„Ali imam čast videti gospoda Volnega?“ vprašal je važno naglasujoč vsako besedo.

„Na službo, moje ime je Vaclav Volny. Gospod grof mi je izročil ureditev tukajšnje knjižnice,“ je odgovoril Vaclav.

„Njihova grofovska milost,“ dejal je na to prihajajoč še z večjim naglasom, „so mi že blagovolili poslati milostljivo pismo z važnimi pouki. Jaz sem oskrbnik tukajšnjega gradu.“

Po kratkem premoru, „katerega je oskrbnik po ti važni izpovedbi privošil Volnemu, da vse premisli, pristavil je: „Zdaj pojdemo obedovat; ob enem vas predstavim svoji obitelji. Potem vas popeljem v knjižnico, katera res urejujoče in izbirajoče roke koprneče pričakuje; ker nisem imel

milostnih instrukcij, ostavil sem ondu vse, kakor je stalo in ležalo o smrti rajnkega grofa.“

Po teh besedah se je pogreznil oskrbnik v častit molk, katerega je stoprav prerušil ustopivši v svetel salonek, ki je bil njegovi obitelji obednica. Tam je bilo že vse pripravljeno, da bi na mestnega prišleca blesteče uplivalo: pravi porcelan z večinoma ohranjenimi slikarijami, srebrne žličice z nečitno signaturo, vezene štedilne preproge na mehkih naslonjačih prepreženih z baržunom, osupujoča množina različnih posod in sošic, izpolnujočih vsako ped vodoravne plošče nad bliščečo se podlago salonkovo, vse to naj bi prepričalo gosta na prvi pogled, da sta okus in razumna razkošnost bogova tega bivališča.

Vaclav je bil predstavljen in pozdravljen z okolnostimi skrobljene dvorljivosti; gospa oskrbnica je spominjala s ponosnim mirom na obrazu, na katerem je bila le tankim obrvim in kotcem ust odmerjena majhna naloga delovanja, in z odrevenelo častitostjo vse postave dvorne ceremonijarke iz minolega stoletja, in na hčerah je bilo videti, da so zrastle v strogi njeni šoli.

Pogled Vaclavov obstal je trenutek na njih; zaman je iskal mej njimi svoje pepeluške. Zato pa se je prepričal, da je stari don Juan kriv sodec: tri iz teh Dijan so res že dosegle starost, v kateri se neha rojstni dan slaviti, in jedna ga je morda slavila poslednjikrat, vender zadnji dve sta bili še dosti mladi in lepi, da bi se jima marsikdo ponudil za Akteona.

Pri obedu je našel Vaclav že toliko zaupanja pri oskrbnici, da mu je poverila, kako nerada stopa v meščanske kroge tam doli, da nimajo te nadute gospe niti trohice boljših običajev in navod, da so njihove hčere neomikane gizdalinke in njihovi sinovi nevkretni medvedje, ki nimajo niti pojma o dostojnosti in dvorljivosti, in da je žrtev vsak hip, katerega mora ona s svojimi hčerami v teh družbah preživeti. Oskrbnik je zopet odkril pred njim črno sliko nehvaležnosti, kakeršne si ti meščanje tam doli o vsaki priložnosti dovoljujejo napram svojemu dobrotniku, njihovi grofovski milosti, katerega mej tednom s ponižnimi prošnjami nadlegujejo, in kateri jim prevelikodušno pomaga z vozovi, z lesom iz

svojih gozdov, s prigovorom na visokih mestih, celo z gotovimi novci.

Vaclav je kazal s primernim kretanjem svoje zaničevanje zbok ravnanja malomeščanov in srkal pri tem blede kavo iz liliputanske čašice prigrizuje zraven rezance peciva za spoznanje debelejše kakor hostija.

Sicer pa je bil vesel, ko je oskrbnica zajutrek naznanila končan, in ga je oskrbnik pozval, da gre ž njím v knjižnico.

Tam sta našla vse v najlepšem neredu. Kostni so bili odprti in na njihovih policah so stale in ležale knjige, kakor vojaki sredi bitke: tu s hrbtom navzgor, tam z ogli naprej tu na desno, tu na levo nagnjene, tam z raztrganimi listi druga v drugi. Tudi na tleh, na starodavnem pultu in na stolah so se valjale deloma odprte, mej njimi so bile videti mape, globusi, podobe v okvirjih, meči, prekopcnjene sohe, šestila, zviti pergameni, godala in različne starožitnosti. In vse to je bilo zapredeno v pajčevine in pokrito s prahom, da si težko razločil debele črke na platnicah in barve na podobah.

V lini pred oknom je stal visok naslonjač prevlečen s črno, na mnogih mestih raztrgano kožo; pri njem na tleh je ležala odprta knjiga.

Proti temu naslonjaču je iztegnil oskrbnik roko in pripovedoval z važnim glasom: „Glejte, v tem naslonjači je ubila grofa Julijana kap; tu smo našli njegovo truplo sedeč z glavo na prsi sklonjeno, z rokama čez opirali visečima, kakor bi bil mej čitanjem usnul. Od takrat, kar smo ga odtod odnesli, ni nihče semkaj stopil: nič se ni tu premaknilo, vse je ostalo tako, kakor je v poslednjem hipi njegovega življenja.“

S čudnim občutkom se je ozrl Vaclav na okrog. Zdelo se mu je, da poznava osobnost pokojnika po teh nezatrlih sledovih, s katerimi se je tu upodobila pred svojo smrtjo; v teh prevrženih, razmetanih knjigah je pač divjala roka izgubljenega s saboj in svetom nezadovoljnega človeka. Česa je pač iskal z zimnično naglostjo v ti množici popirjev: morda rešitve dvomov, morečih njegovega duha, ali pozabljenja teške krivde, ali izgubljene sreče življenja?

Predstavljal si ga je živo, kako je sedel v visokem naslonjači z bledim obrazom in žgočim očesom, preobračaje z bolestno naglostjo ormenele liste knjige. Ali je našel, česar je iskal mej njimi, predno mu je zavratna smrt potisnila glavo na prsi in mu je knjiga padla na veke iz rok?

Nehoté je pristopil Vaclav k naslonjaču in pobral odprto knjigo, ležečo poleg njega. Bil je Rousseau. Nenavadno čitanje za grofa!

Na videz malomarno preobračaje njene liste, je vprašal oskrbnika: „Ali je bil grof Julijan oženjen?“

„Ne. Umrl je brez soproge, brez otrok ne napravivši nikake oporoke, in dedič velikega njegovega imetja je postal po postavi njegov plemeniti brat, zdanji posestnik gradu, gospod grof Artur.“

Vaclav je preobračal liste naprej in za hip znova vprašal: Pokojnik je bil nedvojbeno prijatelj vede?“

„Res je,“ odgovoril je oskrbnik, „poslednji as svojega življenja je prebil samo mej temi knjigami. Posedal je tu od jutra do večera, z nikomer

govoreč, nikogar ne puščajoč k sebi. Večkrat po ves dan ni ničesar jedel. Včasih pa si je zopet dal osedlati najbolj iskrega konja, švignil nanj in zdirja na plano; a brigal se ni za nič: v najhujši plohi, v najtemnejši noči dirjal je kakor blisk čez drn in strn, čez vode in prepade, da je bilo človeka, gledajočega ga, groza. Pravijo, da je bila njegova mladost jako burna: gotovo je, da je za mladih let mnogo potoval, da je bil ženskam naklonjen, in da je imel vedno okrog sebe družbo prijateljev. Potem pa se je najedenkrat spremenil, postal je samotar, dà, čudak.“

„In kaj je bilo uzrok ti spremeni?“

Oskrbnik je zmajal z ramama, napravil tajinstven obraz in dejal: „Kdo vé? Uzroka ne vem, slutim ga sicer, ali slutnja vara. Grofovski značaji neso ustvarjeni po naši običajni šabloni. V njih je svetloba izrazitejša — senca istotako. Morda kaka nezadovoljena strast, bridka prevara —“ Oskrbnik je najedenkrat obmolnil, obraz mu je postal še strožji, nego je bil, kakor bi hotel s tem popraviti hipen korak iz meje hladne, uradne dostojnostij brada vznesla se je zopet do višine ovratnikov,

in gladeč svoji drobno zgubani manšeti, je dejal: „Vender pustiva v miru, za čimer so se vrata grofovske rakvi na veka zaprla. Pripeljal sem vas na mesto bodočega delovanja; v tem prostoru ste neomejen gospodar. Točno ob dvanajstih obedujemo, sicer pa se daje znamenje z zvoncem.“

Po teh besedah oddaljl se je z odmerjenim korakom.

Vaclav je bil sam sredi knjig, mej katerih listi se mu je zdelo, da še vejejo zadnje sapice burnega duba, koji jih je pred dvéma letoma razmetal na okrog. Zdelo se mu je, da se pregreši na spominu pokojnika, ako uredi značilni nered, da s slednjo knjigo, katero postavi na prejšnje mesto, zbriše potezo njegovega nerazrešnega značaja, in da nihče ne bo več omenil o grofu Julijanu ter da bo poslednja njegova sled na veke, na veke zginila s površja zemlje!

In kdo je bil ta grof Julijan? Morda običajen, izžit čudak, morda učenjak zbok slučaja in trme, kakeršnih je na stotine, morda dostojen član svoje kaste, ki je zbiral radi novosti knjige mesto pip in orožja! Toda mladostna domišljija Vaclavova upi-

rala se je takim podobam in spreminjala tajinstveni somrak, obdajajoči postavo grofa Julijana, v glorijo redkega, mogočnega duha.

Nehoté se je pripognil po zaprašeno kitaro ležečo na tleh pod gromado knjig. S prstom se je dotaknil strune; zazvenela je tako bolešno, kakor vzdih iz globine obupane duše, da se je Vaclav nehoté ozrl. Zdelo se mu je, da je zazvenel bolešni zvok od starodavnega, črnega naslonjača pri oknu.

Toda ta glas je ob jednom preokrenil njegove misli. Nasmehljaj se je spiritističnemu razpoloženju svojih mislij, položil kitaro malomarno v kot in se leno vrgel v črn naslanjač.

Ali Rousseau, katerega je držal doslej v roki, porodil mu je takoj druge misli. Glej! zašepetal mu je varovalni genij romantike na uho, grof, ki je umrl z „družbinsko pogodbo“ v roki, ni bil navadna osoba plemenitaškega kluba.

„Pregledal bom ostalo,“ dejal je samemu sebi Vaclav. „Značaj knjižnice gotovo najbolje pojasnuje značaj njenega zbiratelja.“

Pristopil je k predalu, kjer je pokojnikova roka imela vidno največ opraviti. Rousseau, Vol-

taire, Diderot, d' Alembert, Mirabeau — blisek za bliskom iz onega viharja, ki je očistil soparno vreme gnjile družbe evropske, žarek za žarkom vzhajajočega solnca nove dobe.

Toda, kaj je to? Knjiga brez napisa na platnicah, brez napisa na prvi strani. Nekak pisan dnevnik je.

Tako-le začenja:

Prokleta, s čim naj umorim teh malo uric? Zdi se mi, da kazalec na moji uri stoji, in vender se mi posmehuje s svojim jednakomernim tik tak, tik tak. To krasilo mi prav nič ne ugaja; obžalujem, da sem za nje žrtvoval svojo mesečno plačo. Kako neukusno je napravljena beseda Julijan. —

„Ah, njegov dnevnik?“ vskliknil je Vaclav radostno. „To je najbolji ključ do velike uganke!“

Stopil je k črnemu naslonjaču, sédel udobno n čital radovedno dalje:

Kaj naj delam do večera? — nadaljeval je grofov dnevnik. Ali naj pišem sestri Melaniji? Ali naj bilardiram z mladim abéejem? Naj se-li podam z Jakobom v polomljenem ribiškem čolnu na razburjeno jezero in študiram vse stopnjevanje smrt-

nega strahu v njegovih potezah? Ali naj gledam skozi okno na strehe dežnikov, ter jih blagoslovlam, da zastirajo mnogo dolgočasnejši pogled na žive, neukusne podobe proklete republišanske šahovnice?

Da, le nenavaden čar me je mogel, letečega v opojno naročje Lutecije, navezati na ta zeleni kosec, skrit mej skalami, na to prazno švicarsko Abdero, v kateri plebejska dobičkarija čaka kakor pajek zablodlih častiteljev velikolepe prirode! Ah, dobra misel! Kaj ako bi narisal, ko imam že dnevnik in svinčnik v roki, z nekolikimi potezami dogodke poslednjih dni, iz katerih se lahko razvije zanimiva novela? Pisateljski sport ima za mene čar novosti. In kar je najbolje: boječi moji poskusi bodo odcveli in se usuli skromno, kakor vijolice mej listi tega dnevnika, katerega nikdar ne odpre nepoklicana roka. Torej brez ekspozicije!

Vračal sem se z izleta v gore. Jezdil sem počasi in gledajoč na desno in levo s tiho radostjo, da bodoči dan spremeni te onirzele kulise švicarskega kota v prekrasne palače seinskega Babilona. Mej hišicami in vilami s skrbno zaprtimi okni in vrati zanimalo je mojo pozornost nizko poslopje,

čegar stene so zginjale v širokem listji trsa, in pred katerim se je razprostiral oskromen vrtec v polnem pomladnem cvetju.

Sredi svetlih, živih cvetnih barev in spreletujočih se metuljev je bila divna videti postava mladega moža v črni, preprosti obleki, z rokama sklenenima nad ročajem lopate, z obrazom bledim in izrazitim, z jednim iz onih obličij, katerih se ne znebiš z jednim pogledom. Nehote zagledaš se vanje, skušaš najti na njih nenavadno misel, ki jih je ostro omejila in oddelila od tisoč ostalih, katera jih obdaja s skrivnostnim svitom, kakor glorijske glave svetnikov na slikah. Poteze sličnih obrazov se utiskajo globoko v spomin.

Zdi se mi, da ga gledam pred seboj, nad robom teh listov, oni mračni obraz, bolj izviren, kakor krasen z nekako kljubujočo odločnostjo okrog ust in mej obrvimi s sanjavo v daljo uprtim očesom. Zdi se mi, da bi mogel potezo za potezo narisati izvirno glavo z divje razmršenimi kodri in vender čutim, da ne bi mogel v poteze vdihniti one mračne, zamišljene resnobe, ki jo baš najzanimivejšo čini. Ne vem, me-li niso nekoje pozneje od njega

izrečene tesede zvodile na krivo sled, da sem podtaknil tem potezam trmastega, podvratnega duha, polnega srda do zdajnega družbinskega sestavja.

Jezdil sem tesno ob pobarvanem plotu, ki je vrtec okusno ograjal. Mojega konja koraki po vegastem tlaku neso zbudili moža iz globokih sanj.

V tem prikazala se je na stopnicah, vodečih iz poslopja na vrtec, druga osoba. Bila je devojka nenavadne krasote. Stopajoč na koncih rožnih brezpetnikov, v nekako fantastični obleki jasnih, veselih barv, sloka, prožna, s šegavim bleskom pod temnimi obrvimi, ki so bile v ljubeznivem nasprotju s čisto, belo poltjo, z dražestnim noskom in usti, na katerih se je zibal razkošen smehljaj, podobna je bila — druga primera mi baš ne pride na misel — kraljici metuljev.

Splazila se je po prstih k možu in mu od zadaj z drobnima ročicama zatisnila oči.

Mož se je nekoliko ganil, a oprostil ni svoje glave ljubeznivega objema. Neka posebna skupina je bila to! Obraz devojke svež in svetel, poln šegavosti in smehu, in pod njenimi mehкими prstki blede lice in kljubujoči ustni, nad njimi zamišljeno

čelo in razmršeni divji lasje, poleg ljubeznive cvetke temno, robato, mogočno deblo!

Mož je za nekaj časa spustil lopato, odstranil njeni mehki ročici in vskliknil obrnivši še k nji: „Slišal sem te od daleč!“

„Oh, filozof, ti slišiš travo rasti!“ odgovorila je ona z veselim smehom.

O tem prizoru sem nehote ustavil konja. Ko so njune besede, češke besede, zazvene na moje uho, zgrabil sem z bliskovo naglostjo to priložnost.

Odkrivši se dvorljivo, zaklical sem na vrt: „Na zdravje, rojaka!“ Ne vem, je-li je bil ta nagovor primeren, ali na jezik prišel mi ni baš drug iz narečja mojih slavnih prednikov, katerega žalibog še vedno ne govorim tako gladko, kakor si je moj stari učitelj Horlivý, Bog mu daj večni mir, vedno želel.

Po mojem pozdravu zganili sta se obe postavi na vrtu in se hipoma obrnili proti meni. Mož motril me je nekaj časa zvedavo, nezaupljivo, potem pa se je polagoma približal ograji. Devojka je ostala na svojem mestu. V zadregi in z zardelim licem toda vender ljubeznivo me je zrla.

„Hvala vam, gospod,“ dejal je mož mirno in pristavil: „Ali ste Čeh?“

„Premo iz domovine Vaclavov. Nisem se na-dejal, da bom slišal tu, v tem pozabljenem kotu Helvecije domače glasove.“

„Tudi midva se tu redkokdaj sestaneva z ro-jaki,“ opomnil je mož suho.

V obče sem opazil, da ga nepričakovani se-stanek z rojakom ni preveč razgrel. Toda od tega se nesem dal ustrašiti. Neki notranji glas me je silno izpodbujal, da bi se ljubeznivi devojki pri-bližal kljubu, dà baš radi ugovora čudnega je druga.

„In kako ste prišli, gospod, v te odlegle kraje?“ vprašal sem dalje.

„Nekaj let sem že tu“, odgovoril je izogibaje se vprašanju.

„Lepo ste si uredili. Ah, kako krasna altéja!“ pristavil sem diplomatično in bliskoma skočil s konja, da bi od blizu občudoval krasno cvetico.

Zdaj mrkemu rojaku ni preostajalo inega, nego dvorljivo me povabiti, da ustopim na vrt. Privezal sem konja za pobarvano ograjo in ustopil.

Neka nejasna slutnja mi je govorilu, da obvarujem svoj inkognito. Tudi mojemu neobičajnemu gostoljubu se ni zdelo vredno predstaviti sebe in svoje krasne družabnice.

Ona se je samo približala s prirejeno gracijo, pomolila mi okroglo roko in zašepetala: Pozdravljam vas, gospod!“

Hodeč po vrtu, trudil sem se, da delam obraz z vsemi onimi potezami, s kakeršnimi se ponaša obličje velikih učenjakov. Toda kmalu sem na svojo sramoto uvidel, da nisem v botanični stroki nič napram svoji razkošni spremljevalki, ki mi je zdaj z materinskim ponosom imenovala vsako cvetico z imenom in priimkom, zaznamenovala natančno vse njihove prednosti in napake, pripovedovala obširen životopis odličnih vrst, tu poravnala steblo, tam popravila listek, ondu razčepirila čašico, kakor bi bilo vse to delo njenih prstkov, a ne mojsterske priroдинe roke. Seveda ni opazila, da sem nepazljiv učenec.

Moje misli so se davno odvrnile od pestrih očes pomladi, vezale so je njene čarobne oči. Pri-merjal sem jo vedno z mladim možem, ki je molčé

in zamišljen, kakor poprej korakal, o mojem boku po vrtu, in skušal najti vez, ki je ti tako različni bitji navezal drugo na drugo. Brez dvojbe brat in sestra! ponavljal sem neprestano v duhu, kakor bi hotel s tem udušiti drug glas šepetajoč: morda mož in žena!

Nehoté sem česče pogledaval k oknom poslopja, kakor bi upal, da ugledam ondu s častitljivimi sivimi lasmi obrobjen moški ali ženski obraz, ki bi potrdil mojo prvo misel.

Moja krasna učiteljica v botaniki je gotovo opazila skrivne poglede, kajti najedenkrat je končala svoje predavanje z besedami: „Zdaj morate tudi našo preprosto domovje pogledati!“

Obrnil sem se proti možu; zazdelo se mi je, da se je o njenem povabilu še bolj pomračil. Ali pokimal je molčé in šel naprej proti kamenitim stopnicam vodečim k poslopju.

Pripeljala sta me v nizko sobo. Oprava njena je bila v istiti jako preprosta. Neštevilno, jednostavno pohištvo, na stenah kopije nekoliko slavnih slik, nekaj samokresov in puška, visok s knjigam napolnjen kôsten, na mizi razloženi zemljevidi,

knjige, pisalna priprava, sklad popisanih listov pod mednim težilnikom in mnoštvo ovitkov — to je bilo vse, kar je videlo moje oko v omenjenem vender vabljivem prostoru. Da ne pozabim: v levi je stalo nekaj sošic od mavca predstavljajoč Žižko, Franklina, Rousseaua, Byrona in podobne veličine brez pravega namena in izbora. A vse v sobici je pričalo o skrbljivi in čistoto ljubeči roki; nikjer nesi uzrl niti praška niti najmanjega madeža. Na oknih so stali lončki s cveticami, bujno zelenje trte sililo je noter.

Ljubezniva gostiteljica mi je ponudila preprosto, neprevlečen stol, mladi mož pa je prinesel iz sosednje sobice steklenico vina in postavivši jo na mizo prerušil dozdanji molk z besedami: „Naš melničan! Pijmo na blagor daljne domovine!“

Gotovo je ostalo domoljubno ganenje, kakeršno sem hotel o ti napitnici pokazati, ponesrečen poskus, kajti moj vis-à-vis mi je pogledal bistro v oči, zmajal z ramenoma in govoril z resnim glasom: „Večina zdanjih mislečih ljudij je do dna duše prepričana, da bi bil velik napredek in sreča za človeštvo, ako bi zginile vse pesebnosti, ki dele narod

od
raz
ne
vešt
Men
v ka
člov
za č
ma
zani
nost
osob
nem
teze
zarc
vzpl
ne
v tu
men

od naroda, deželo od dežele, da bi se splinile te raznobarvne čete v jeden svetski tabor, v katerem ne bi vladal drug prospeh, kakor prospeh človeštva. Toda moji nazori, gospod, so nasprotni. Meni bolj ugaja pestra guerilla, nego ogromna vojska, v kateri se stotisoč avtomatov giblje po volji jednega človeka. Možno je, da taka vojska doseže večjih uspehov za človeštvo, ali cena je previsoka; biti član take armade, ni dostojna naloga človeškega življenja. Kakor zaničujem človeka, ki ne brani mej svoje individualnosti, ki brez premisleka žrtvuje posebnosti svoje osebe uplivom okoliščin, tako zaničujem narod, ki nema narodnega ponosa.“

O tem razsežnem govoru oživele so tudi poteze mojega gostitelja nenavadno: lice se je nalahno zardelo, s čela izginile so brazdice in mrak, oči so vzplamtele pod ponosnimi obrvmi.“

Nesem se mogel vzdržati, da bi zasmehljivo ne vprašal: „Čemu pa ste s temi nazori odpotovali v tujino?“

Mož ni odgovoril. Najedenkrat je ugasnil plamen njegovih očíj, blede obraz mu je klonil na

prsi in iz njih se je izvil globok vzdih. Trenotek smo vsi molčali.

Bilo mi je zdaj samo na tem, da bi našel uzrok za drug poset. Našel sem ga.

Stopivši h kostnu za knjige vzel sem iz njega slučajno Burusa. Iz tega se je razvil kratek razgovor o lirskih pesnikih in končal z željo krasne gostiteljice, da bi rada čitala Lamartinea. Slučajno sem imel zvezek njegovih pesmij v potni torbi. Seveda sem se ponudil, da ga jutri svojeručno prinesem.

Tako sem se ustanovil v švicarski Abderi.

Zarana napotil sem se z Lamartineom pod pazduho k bivališču zanimivih rojakov.

Našel sem pred njim divno vrtnarico v najpridnejšem delu. Imajoč kodre razvezane, slamniček po načinu idilskih pastiric na hrbet spuščen, kretala se je gibčno mej cveticami stoječimi v polnem krasu jutranjem.

Obstal sem za hip pri vraticah, da bi neopazevan motril dražest te slike, kjer sta bili v najlepšem razmerji združeni pomlad prirode in pomlad življenja. Bog ve, zdelo se mi je, da leži na laseh,

na cvetji slamnikovem, dà, na vsi sloki, sveži postavi bliščeča rosa, kakor na cveticah okrog nje. Tiho je pela vesel napev neke češke pesmi.

Najedenkrat je umolknila. Zagledala me je namreč mej vrtnimi vrati. Nehoté pogladila si je z dlanima kodraste lase na sencih, poravnala tu in tam čipke in gube svoje obleke in mi šla z lahno rdečico nasproti.

Nekako v zadregi odgovorila je na moj uljudni pozdrav in zagledavši knjigo pod mojo pazduho vskliknila: „Ah, kaka ljubeznivost! Kaj-ne, da pri-
našate Lamartinea?“

„Podvojeno ga zdaj častim, ker mi je dal priliko, da vam izkažem malenkostno uslugo“, odgovoril sem z večjim ognjem, nego je pristojalo obrabljeni frazi.

Vzela je knjigo v roko in v zadregi jo prelistavala.

V tem hipu prišlo mi je na misel, da najedenkrat razrešim uganjko tikajočo se razmerja nje-
nega napram mlademu možu.

„Ako moj zopetni poset ne bo neljub vašemu gospodu —“ v premeru, katerega sem zdaj napravil, tiščalo je odločno vprašanje.

Iz odgovora spoznal sem, da me je dobro razumela.

„Moj mož,“ zašepetala je in sklonila o teh besedah glavo še globlje h knjigi, katere liste je naglo obračala, „moj mož se vsak hip vrne — počuje angleščino.“

Te besede so najedenkrat razjasnile ves položaj. Torej vender! Vender soproga tega resnega, mrkega moža, s katerim je v tako vidnem, ljubeznivem nasprotji. S kako obotavljajočim se, tesnim glasom je to izrekla! V tem glasu je tičala nova uganka za-me. Ob jednom sem spoznal, da moja znanca zavzemata še nižjo stopinjo v družbi, kakor pa sem si ja bil jaz v duhu postavil. Podučevanje angleščine po hišah ni znamenje prevelikega blagostanja. Morda živita v potrebi? Morda je neprijetno gmotno stališče ključ do ostrih, nenavadnih nazorov, kakeršne sem čital iz očíj in potez njenega soproga?

„Ali vam ni dolgčas, madame, v tem pustem, tujem kraju?“ spregovoril sem za hip in beseda „madame“ mi je mej drugimi ušla kakor slep pasażir.

„Zakaj naj mi bo dolgčas?“ odgovorila je z jasnim glasom, dvignivši obraz in dolge trepalnice, pod katerima se je zaiskrila prejšnja veselost. „Ako ni Karla doma, zabavljam se z vrtnarstvom, z godbo, s slikanjem in delom. Včasih, osobito ob nedeljah, napravljava izlete v okolico. Oh, krasnejša je, kakor bi sodili na prvi pogled. Mnogo skritih krasot hrani, h katerim ne pridete drugače nego po strmih skalinah stezicah ali v ribarskem čolnu. Ali poznate otok s starim samostanom?“

„Ne poznam ga. Ne vem niti, da se tukajšnje jezero ponaša z otokom.“

„Seveda od te strani ni videti otoka. Tesno ob južnem skalnatem bregu leži in od daleč se vidi kakor gozdnat odrastek njegov. Ah, tija morate iti pogledat! To je moj najljubši kraj. Za v nedeljo se pripravljava tija. Ako Vam najina družba ni neljuba, pojdite z nama!“

„Z veliko radostjo!“ vakliknil sem naglo.
 „Samo, ako bo vašemu gospodu soprogu prav?“

„O, bo, bo!“ odgovorila je živo. „Po resnem njegovem obrazu ne smete soditi, da je neprijatelj veseli družbi. V vaši družbi se bo gotovo vzdramil, in videli bodele potem kaka množina dovtipov in šal se skriva za resno njegovo zunanostjo. Torej, ali pojdete z nama?“

„Ali smem staviti pogoj?“

„Kakšen?“

„Da mi ljubeznivo prepustite skrb za čoln?“

Premišljevala je trenotek, potem pa veselo vskliknila: „Naj bo! Vi pa mi zato prepustite skrb za vse ostalo.“

„Dobro.“

V tem uprle so se ji oči preko plota na cesto, zablisnile so se veselo, in vse njeno telesce je močno zadrhtelo, kakor bi hotelo bliskoma, kakor skoči antilopa, švigniti naprej, kakor bi hotelo razprostreti ljubeznjivi roki. Vender premagalo je svojo ganjenost in samo njene žareče se oči kazale so nepremični pravec, kamor je v tem hipu težilo vse njeno bitje.

Pogledal sem v ti smeri. Uzrl sem mračni obraz Karlov z nagubančenim čelom, s povešenim očesom, s stisnjenimi ustnicami, obraz kakor temno zastrto okno, za katerim slutiš neko nenavadno tajnost.

Vzdramil se je iz mislij in pogledal na vrt. Uzrl jo je. Hipoma se je pa zjasnil njegov obraz: zdelo se je, da sem dosleden v primeri, kakor bi se temno zastrto okno najedenkrat na iztežaj odprlo vsem solnčnim žarkom, in kakor bi se v njem prikazala podoba tihe sreče. Srečanje kopernečih očij, nasmeh, lahek mahljaj z roko — hipno sem videl pred saboj v podobah obeh zakoncev prizor radostnega pozdrava, ki se je dan na dan nekolikokrat ponavljal, vendar doslej še ni izgubil ničesar svoje prvotne svežesti. Toda takoj so zopet ohladnele, potemnele moževe poteze. Prepoznal je mene. Zdelo se mi je, da so se mu obrvi približale bolj druga drugi, nego so bile prej.

A spoznal sem ob jednom, da se ponosni, vsakemu izesu kljubujoči vrat vendar nečemu uklanja — nečemu tako majhnemu in lahkem, da bi se pod njim niti steblo cvetličino ne sklonilo — rožnemu brezpetniku vesele ženice!

Izlet na otok je bil sklenen in ugovor napram mojemu pogoju, da preskrbim čoln, zamrl je mlademu možu v oku in na ustnih, ko se je žena priliznjeno stisnila k njemu. Sklonil je glavo.

Vse svoje in Jakobove sile sem moral upotrebiti, da sem dobil do nedelje čoln, ki bi bil vsaj od daleč podoben onemu, s čimer sem hotel krasno rojakinjo iznenaditi. Najel sem za drage novce najlepšo izletno ladjico, s katero se je mestice ponášalo, in obesil sem okrog njenih bokov kite svežega cvetja, da bi zakril njeno obledelo barvo. Dà, posrečilo se mi je najti ribarja Laba, sloko postavilo s črnimi očmi in lasmi, katerega sem s pomočjo pisanega platna in širokih pentelj lahko spremenil v gondoljerja s semanjih podob krasne Venecije.

V nedeljo o dogovorjeni uri čakal sem, kakor je bilo skleneno, na bregu. Prekrasen dan je bil. Pred manoj na gladini jezera se je zibal nakičeni čoln pomakajoč zdaj na desni zdaj na levi svoje cvetne lance v prozorni vodi; v ospredji ladvice je stal ponosno vzravnani improvizovani gondoljer pod suho dlanjo radovedno v daljo zroč. Ta slikoviti stalež je imel čisto estetiški namen, kajti najmanjega

uzroka ni bilo, da bi gledal radi vremena. Gladko, zlaťo je ležalo jezero pred nami; divne podobe skal na okrog plale so v solnčnem žaru, in nad njimi modra, veličastna nebeška kupola, samo sem ter tija svešena kakor s pajčevino z lahkim, strganim oblačkom. Zrak je bil dišeč in svež; veličasten glas zvonov vznášal se je nad okolico.

Nisem dolgo čakal. Kmalu sem zagledal na peščeni stezici od mesta pribajajočo dvojico. Ona je bila danes osobito jasno, veselo oblečena. Od rožnega čreveljca do umetnega metulja, ki je razpenjal nad njenimi rjavimi lasmi v cvetih slamnikovih barvena krila skladala se je njena obleka iz tako ljubeznjivih oblik in barev, da bi si najbolj pesniška krojaška pamet težko izmislila dražestnejšo pomladno obleko. In vender sem takoj spoznal, da muselinova pesem ni izstrižena iz nobenega modnega lista, temveč, da jo je sestavil samo dober okus in srečna roka ljubeznive žene, ki je v nji nehote izrazila svoj značaj.

Njen soprog je bil oblečen v črno navadno obleko; dasi je vladala v njegovih potezah navadna resnoba; bilo je čelo ipak gladko in obrvi mirne.

Vidno se je trudil, da prilagodi svojo zunanost okolnostim.

Ko sta se približala, izmaknila mu je roko izpod pazduhe in pohitila naprej. Žugajoč mi s prstom klicala je od daleč: „Ah, tak je bil torej vaš pogoj? Nisem mislila, da ste tako lokavi. Izvêdli ste del sporeda, katerega sem vam, nič zlega ne sluteč, prepustila, na tak način, da se moram uže naprej sramovati za ostalo.“

Odgovoril sem primerno. Občudovanje, kakoršno se je zrcalilo v njenem očesi, ko je motrila okrašeno ladijo in domišljavega gondoljera, ki je baš popolnoma nepotrebno pogreznil veslo v mirno vodo, posililo me je na smeh.

Njen mož, ki se je mej tem tudi polagoma približal, pogledal je mojo gondolo z vidnim nezadovoljstvom. To je izrazil z besedami: „Čemu taki troški? Navaden ribiški čoln bi nam bil istotako dober.“

„Seveda, indijanski kanot tudi“, dejal sem pol v šali pol nejevoljno. „Ali omikani Evropejci dovoljujejo si lahko — in poleg tega še v nedeljo — tako nedolžno potrato.“

Sedli smo, soproga na zadnji sedež, jaz nasproti njima, in kmalu nas je nosil čoln po mirni, bliščeči planoti.

Kdo bi mogel na tak dan poln solnca in vonjave, o prijetnem pluskanji vesla, v lahkem čolnu, odnošajočim te dalje in dalje od prizorišča vsakdanjih brig in skrbij, kdo bi mogel na tak dan kljubovati prazničnemu veselju? Sam Karel je razjasnil čelo in se oziral z veselim okom po svetli vodi.

Kmalu se je posrečilo gondoljeru obrniti poglede nas vseh na preračunjeno gracijoznost njega kretanj. Zdaj se je uprl ob veslo, kakor da bi hotel ž njim odbiti divji morski val, zdaj je zamahnil ž njim kakor s peresom po lastovki, ki se je bliskoma dotaknila s kriloma površine jezera, zdaj je stal ravno kakor jelka v osprédji ladije zroč v daljavo. Da bi popolnil iluzijo, trosil je s čistimi italijanskimi izreki.

Dražestna rojakinja, ki je smehljaje se, motrila njegovo gibanje, nagovorila ga je najedenkrat v gladki, zvonki italijanščini: „Veslar, ali morda znate kako barkarolo?“

Dà, še tega je nedostajalo !

Lah je obrnil na pol proti nam svoj ogoreli obraz, švignil proti signori z ognjenim pogledom, pokazal zaničljivo se smehljajoč vrsto snežnobelih zob in začel mesto odgovora položivši roko slikovito v prerezo priproste srajce na suhe prsi, nastopno pesem :

Signoru krásnou vozil jsem
lagunou hladkou sem a tam,
smích měla v oku, na rtu smích
a v bílém čele drahokam.
Zechina sklouzla v ruku mi,
ted' pluju, pluju — nevím kam;
zechínu nosím na srdci,
však štěti mé to tam, to tam!

Pohvale, s katerimi smo obsipali gondoljera, naudušile so ga za drugo, tretjo pesem.

In tako smo o vednem njegovem prepevanji, v živem razgovoru, katerega se je tudi veseli Karel udeleževal, pripluli do otoka. Ločil se je s sočnatim zelenjem gostih, slikovito skupljenih dreves ostro od skalnatega ozadja, in na vrhu njegovem kazalo se je mej vejami bukev in hrastov sivo zidovje pustega samostana, čegar ostro, rtasto ospredje in

sloki, okrogli stolp sta se bliščala v polnem solnčnem žaru.

Predno smo pripluli do kopnega, napredoval sem jako, kar se tiče podatkov o zanimivi dvojici. Zvedel sem, da je moj rojak podedoval po otcu zvonko zgodovinsko ime Karel Smělý, da je Julija postala pred letom dnij njega žena, da je preživel svoje medene tedne pod krasnim nebom italiskim, in da se zdaj živi s poučevanjem v angleščini, italijanščini in francoščini. Ona dva pa sta zvedela od mene, da se imenujem Pavel Roland, da sem posestnik in da potujem za zabavo — vse, kakor sem bil zapisal v knjigo za tujce v hotelu.

Prepustivši čoln skrbi pevcu Laha, korakali smo po malo izhojeni stezici navzgor k razvalinam. Orjaško drevje pozdravilo nas je s hladom in senco, močno vonjavo gozdnih cvetlic. Kakor temnozelen mrak razgrinjalo se je nad nami različno listje, polno prijetnih razlik in prehodov od temnega do svetlega; tu trepetal je jedino svetel listek v popolnem somraku, tam skakljali so solnčni pramenci boječe z lista na list, zlateč njihove kraje, druge prodirali so v velikih trakovih in delali na sivih

debljih in zelenem mahu žolte, trepetajoče proge. Sveta tihota se je širila na okrog. Le včasih začulo se je od daleč tičje žvrgolenje, zašumela je jaščERICA po suhem listji na tleh, preletela se je brenčeč muha s cveta na cvet.

Udajali smo se popolnoma užitkom milega sprehoda. Julija je odhitevala zdaj na desno zdaj na levo v goščo za gozdnim cvetjem, katero je z nemalo pazljivostjo in skrbjo sestavljala v pisano kito. Jaz in Smělý sva se pogovarjala o stavbinskih spomenikih srednjeveških, kar pa naju ni oviralo, da bi kakor na povelje ne obračala očíj zdaj na desno zdaj na levo, vselej proti oni strani, kjer je Julija baš odtrgala cvetlico in ž njo obogatila svojo kito.

Ko je ona naposled na ovinku stezice obstala in z belim zvončkom završujoč svojo delo smehljaje se dejala, da bi bilo čas oddahniti se in okrepiti za nadaljno pot, začudila sva se nemalo v duhu, da doslej nisva čutila gladu in utrujenosti.

Na malem nosu, kjer se je odpiral mej vrzeljo dreves presenetljivo daljan razgled, legli smo po starorimski šegi okrog ploščate, z mahom po-

rasi
in
dos
dub
se
okr
raz
prig
z z

spo
liste
pro
men
žar
pre
v s
v j
pop
soti
se
bell
dre

rasle skale, ki nam je bil za menzo, v mehki mah in Julija izvlekla je iz lepe ročne torbice, katere doslej nisem opazil, več stvari, nego bi si jih v duhu v lebki, nežni shrambi misliti mogel. Prikazal se je snežnobel prt, katerega je naša gospodinja okretno po samorastli mizi prostrla, in na njem razvrstili so se v zapeljivi, slikoviti skupini razni prigrizki in dve steklenici vina s tremi kristalnimi z zlatim trtnim perjem ovenčanimi kozarci.

Preprosti obed čez leta ni izginil iz mojega spomina. Mrtva tihota poludnevna je vladala: niti listek se ni ganil nad našimi glavami, nepremično, z razprostrtima kriloma počival je metulj na žgočem kamenu, leno je dremala muha v venoči cvetlici, polni žar solnce je žgal pesek in redke materine dušice pred nami; mi pa smo počivali v prijetnem hladu, v senci visokih dreves in gledali skozi njihove veje v jasnoožarjeno okolico, ki se mi je od tu videla v popolnoma novem svitu v doslej nepričakovani krasoti. Med sivimi, raznolikimi skalami razprostirala se je daleč temnomodra, svetla gladina jezera in za belkastim robom njenega brega lesketali so se mej drevjem stolpi in kupole mesteca, za njim širila se

e dolina, katero so oživiljale mnogobrojne vasice in vile, dvigala se je više in više, brdo vzdigalo se je iz nje za brdom, gora za goro, pisane barve zlivale so se v modrosivo, bledejšo in bledejšo, dokler ni tam v izginjajoči daljavi dolga, grebenasta, belosvitla proga ostro omenjevala obzorje — kraljevi pas švicarskega velegorja.

Preprosti obed belili smo z dovtipom in šalo, govorili smo v vremenu, o Julijini kitici, o gondoljerji, o trepetajočem, mavričastem kačjem pastirji zibajočem se okrog nas s tako živostjo in poslušali s tako pazljivostjo, kakor bi se bili vsega bremena, s katerim sta nauk in življenje naše glave otovorila, najedenkrat otresli, kakor bi se nam bil ves svet s svojim umom in šumom, s svojimi težavami in trpljenjem pogreznil za oni bliščeči se pas večnega snega.

Karel je bil ves spremenjen; poslednja sled nejevolje je zginila z njegovega obličja, oči so se jasno žarile, okrog usten poigral mu je radosten, brezskrben nasmeh.

Samo jedenkrat švignila je senca običajnega resnega svetskega naziranja njegovo čelo.

»Na

»Sle
so o
legit
posti
te et
in d
patve
meš,
etikein na
upam
neko
terih
Dà,
na zuprl
kor v
tem

Pil sem vino, dvignil čašo proti luči in vskliknil :
 „Na mojo vero, etiketa ne laže!“

„Ne rotite se!“ izgovoril je Směly trpkó.
 „Sleparstvo je vse, kar dela zdanja doba. Etikete so ostale, nič družega. Ostala je etiketa pobožnosti, legitimizacije, domoljubja, svobode, meščanske kreposti, pravice narodov, milosrdja in kakor se vse te etikete imenujejo, pod katerimi prodajajo politični in drugi kramarji našega stoletja svoje neukusne patvore. In v obraz se ti bojo smejali, ako verjameš, da so ta gesla več nego lažnive kramarske etikete.“

Obmolknil je za hip, pogladil si čelo z dlanjo in nadaljeval kakor sam za-se: „In vender ne obupam, ako je tam za onim snežnim pasom samo nekoliko src, katera bíjejo za pravično gaslo, v katerih mrzli dih časa ni pogasil poslednje božje iskre! Dà, slišim tiho, tajno bítje teh daljnih src in njim na zdravje pijem to čašo!“

Pri tem je dvignil glavo, oprl se je ob laketo, uprl naudušene oči proti severu in mahnil tjà kakor v pozdrav z rdečo kupico. Juliya, ki je med tem govorom občudujoč motrila njegov obraz, pri-

pognila se je hipoma k njemu in trčila s svojo čašo ž njim. Jaz pa sem bil res nekako hladea gledalec tega slavnostnega prizora.

Toda kmalu se je vrnila zabava v prejšnji tir. Vino in živi razgovor pobarvala sta lici Julijini s prekrasnim karminovim nadihom in razžarila njene ljubezne oči, da je v njih migljalo in se lesketalo kakor tisoč veselih iskric

V pogledu na njo polastilo se je mahoma mogočno, nepremagljivo koprnjenje vsega mojega bitja; mrzlično sem motril njene drobne prožne prstke počivajoče na mehkem mahu, tiho plimo in oseko njenih nedrij, ki so se slabo razločevala na beli prsi ji zastirajoči tkanini, nežni beli vrat, in ko se je moj skrivni pogled srečal ž njenim iskrim okom, povedilo se je najedenkrat, karmin obraza je obledel in prstki so dolgo skubli v zadregi zeleno mahovito preprogo.

Na predlog Smèlega nadaljevali smo naposled pot. Dospeli smo kmalu do samostanskih razvalin.

Bil je v istini redek prizor! Pred nami so stali mrkosivi, razpokani zidovi, katerih robove, kamenite rože in lilije je prevlekla roka časa z

ma
je
me
hov
ohr
raz
žen
sve
ozk

son
zid
jav
zas
pro
Zid
tam
žitn

Bila
ster
osta
stop

mahom kakor z baržunom; rtasto ospredje molelo je kvišku, a streha za njim je bila porušena in mesto nje spletale so se ondu veje mogočnih orehov v zelen krov. Za temi je bil vsaj obok stropa ohranjen, toda tudi na njem so bile videti globoke razpoke in špranje. Samo slok stolp z rtastim križem na vrhu dvigal se je še vedno ponosno nad svetiščem, in tudi zvon je bil še videti skozi visoka ozka okna

Ustopili smo. Objel nas je globok, tajinstven somrak. Kjer je bilo kako okno, kaka razpoka v zidu, prodirale so od zunaj veje orehov, jasenov, javorov in drugega drevja. V špranjah po stenah zasadil se je zlog in beli trn; visoko praprotje razprostiralo je v vlažnih kotih svoje kodravo listje. Zid se je večinoma odkrušil, vender so bili tu pa tam na stenah in na oboku videti ostanki starožitnih, obledelih slik.

Samo jedna slika je bila še precèj ohranjena. Bila je velikanska podoba Marije z Jezuškom na steni za velikim oltarjem, od kojega seveda ni preostalo ničesar, nego kamenite, z mahom porastene stopnice. Baš nad to sliko se je obok zrušil, in

skozi široko odprtino padali so na steno solnčni žarki. Kakor čisto zlato lesketala se je medna glorija obdajajoča v širokih polkrogih glavi svete skupine, milostni obraz Bogorodnice se je žaril materskega ponosa in velečastna njena postava z božjim detetom na roki bila je videti jasno osvetljena v globokem somraku razvalin kakor nadzemska prikazen.

Julija je pristopila k visokemu nagrobnemu spomeniku, ki se je dvigal na nasprotni strani cerkve ter položila svojo kito na porušeno kamenito ploščo pred njim. Razložila mi je že poprej zgodo vino zapuščene gomile. Pod tem z mahom porastenem kamenom, na kojem si s težavo razbral obris nemške postave z na prsih prekrižanima rokama, počival je baje poslednji potomec slavne plemenitaške rodbine, ki je zbok nesrečne ljubezni ustopil v samostan in tu novic v prvem cvetu življenja umrl. Juliji se je smilil pozabljeni grob in o vsakem posetu položila je dišečo, svežo kito na porušeno ploščo. Oziraje se po pustni cerkvi zvikliknil sem nehote: „Res, prekrasna razvalina!“

„Priroda je premagala svoje neprijatelje,“ pristavil je Karel: „Glejte tam, ker so za mrežami na koru šumeli samo listi plesnjevih brevirjev, in odmevali jednolični napevi psalmov, šepetajo zdaj listi jasenov in slavec peva mej njimi čarokrasne hore. Priroda je prelomila otožno klavzuro in napolnila hodnike in celice z zelenjem in cvetjem, s šumenjem in petjem. Zvon v starem stolpu ne kliče več menihov v refektorij in na kor, in le včasih, kadar ga omaje vihar, upleta svoje žalostne glasove v velečastno skladbo, katero priroda gromeče izvaja nad jezerom. — Odpustita, da vaju za hip ostavljam. Vselej grem v stolp, odkodar je krasen razgled na gore. Ne zahtevam, da bi me spremljali, zakaj pot navzgor je nekoliko težaven.“

Ko je izginil na zavitih kamenitih stopnicah vedočih iz cerkve v stolp, uprl sem oči na Julijo.

Stala je oprta ob stari nagrobni spomenik objemajoč z nežno roko kamen in zrla sanjavo na žarečo se sliko madone z detetom. Njena sveža, ljubezniva podoba in sivi, razkrušeni kamen činila sta nenavadno skupino. Družila se je poezija življenja s poezijo groba.

Približal sem se ji; moji tihi koraki je niso vzdramili iz globokih sanj. Stoječ ne daleč za njo zagledal sem se v njeno nežno, belo ročico počivajočo v mahu na kamenu. Skozi razpoklino na stropu sijal je na njo zlat žarek, da je v polnem krasu in belosti odsevala od temnozelenega poda, da se je jasno lesketal na jednom iz okroglih, nežnih prstkov obroček, in da je kamen v njem plapolal kakor ognjena solza.

Trenutek sem jo motril, srce mi je bilo burneje, dih mi je zastajal, kri stopala mi je v glavo, dokler se ni najedenkrat popolnoma spozabivši se sklonila moja glava in niso moja vroča usta zago-rela v ognjenem poljubu na mali, prekrasni ročici.

Hipoma je spolznila s kamena in pogled Julijin obrnil se je v strah na-me; toda tudi jaz sem se naglo umaknil in pogledal navzgor. S stropa je namreč baš k mojim nogam padel kamen. Gori zagledal sem v lini Karla. Stal je na robu line in temni, jezni pogledi njegovi bili so premo v mene uprti.

Toda predno sem se iz neprijetnega presenečenja mogel vzdramiti, zginila je podoba v lini.

Nastopni trenotki so bili mučni: Juliya je stala v zadregi na strani s povešenim očesom, s temno zardelim licem in metulj na njenem klobučku, katerega je ustopivši v razvaline, snela raz glavo, prenašal jo vso težo položaja. Sreča, da je bil prašek na njega krilih samo naslikan! Ponašati se morem, da sem tesnobo podobnih slučajev vedno igraje premagal; toda takrat sem stal molče v jednaki zadregi nasproti nji

Stoprav šum Karlovih korakov v stolpu mi je povrnil običajno lahkomiselnost. Uprl sem hladnokrvno, izzivajoče svoje oči na črni, z gotiškim obokom okrašeni uhod v stolp, v katerem se je moral vsak hip pokazati tesni obraz razžaljenega soproga.

Kmalu prikazal se je Smělý, toda njegovo oko je bilo mirno, čelo brez gube in na lici se ni videla nobena sled razburjenosti. S počasnim korakom se mi je približal in mi z mirnim glasom slikal razkošni razgled s starega zvonika.

Vidno ni opazil usodnega poljuba in jezni blesk ljubosumnosti si je menda samo moja slaba vest mislila v njegovih očeh, ko je gledal z line.

Iz dna sem se oddahnil in moj pogled je zdaj znatiželjno obstal na Juliji; razrešiti sem hotel iz ljubeznivih njenih potez učinek nemega razodetja ljubavi, čegar samo za naju dva vidna sled je gorela na beli, okrogli njeni roki. Vender moje poizvedbe so bile zaman; pol od naju obrnena pritrjevala si je klobuček tako previdno in počasno, da mi je čipkasti rokav trdovratno zastiral njen profil.

Ostavili smo razvalino. Karel je bil po poti zgovoren, zato pa je napravljala molčečnost in zamišljenost Julijina vidno nasprotje njeni prejšnji veselosti.

Ko nas je nosil čoln z uvelimi venci proti domu, zapadalo je že solnce za čudovite stene skal in jezera površje bliščalo se je zibajoč se v nebrojnih drobnih valčkih od njega ognjenih odsevov, kakor neštevilna bliščeča se zrcalca menjajoča vedno gibajoč se podobo in kraj.

Žarne ploščice so se zoževale, postajale redkeje, gasnile so in končno legel je na jezero tajinstven večerni somrak. Umolknili smo vsi; glas zvonov zazvenel je zopet od daleč, toda drugače od opoludne, tesno melanholično.

Nasproti sebe nisem videl drugega nego prijetne obrise glave, klobučka, njega umetnih cvetlic in dveh metuljevih kril, kakor okusno iztriženo silhueto, toda vedel sem dobro, da v tem trenutku ne pristujejo obrazu molčeče Julije besede znane barkarole, katero je zdaj zopet zapel naš gondoljer v tiho noč :

Signoru krásnou vozil jsem
lagunou hladkou sem a tam,
smích měla v oku, na rtu smích
a v bílém čele drahokam . . .

Tu je zmotilo našega junaka v čitanji znamenje z zvoncem. Z vzdihom je zaprl knjižico in jo nehote utaknil v naprsni žep.

III

Pri obedu se je sestavil Vaclav s svojim polnočnim gostom — samozvanim don Juanom. Toda videti je bilo, da mu dnevna svitloba ne ugaja. Stal je ob salonovi steni tako skrušeno in ponižno, da je spominjal punčike, katero je principal po končanem samogovoru obesil na zadnjo kuliso. Včerajšnja rdeča barva njegovega obličja je oslabela v

bledorožno, kotiljonov red, pavje pero in cinični nasmeš so izginili, in veliko motno oko je boječe zrlo na dvigneno brado oskrbnikovo. Ko ga je oskrbnik predstavljal Vaclavu gospoda Petra Jahoda, pristava na tukajšnjem dvoru, delal se je potrti don Juan, kakor bi prvič v svojem življenji videl Vaclava.

Pri mizi je sedel mej Nino in Lucijo, najmlajšima cvetkama v venci oskrbnikovih možitve željnih hčeri, in je imel dovolj prilike izkazovati se viteza ali nežne plavke na levici ali ognjene črnke na desnici. Vender njegov pogled je počival kakor prikovan na krožnikovem robu in se le včasih dvigal k strogemu predstojniku, ko je ta povpraševal o žitu, o številu delavcev in sličnih stvareh.

Ali najedenkrat ga je tudi nagovorila oskrbnikova soproga: „A propos, gospod Jahoda, slišala sem, da bode baje ključarjeva Irena igrala prvo žensko ulogo v novi igri?“ — To vprašanje je spravilo pristava v nemalo zadrego. Zajecjal je za hip, da je tudi slišal nekaj sličnega.

„Gospodje diletantje neso baš preveč izbirčni“, nadaljevala je ošabna gospa zasmehljivo. „Prihod-

njič bodo brez dvojbe pograbili pastirjevo Andulo. Drugega jim tudi preostalo ne bode. Dvojim, da bo hotela kaka devojka iz poštene meščanske hiše biti folija raztrgani princesi ključarjevi. Najmanj pa smejo upati, da bo katera mojih hčerij kedaj nastopila na odru, kjer bi prišla lahko v slično družbo. Ako se slučajno snidete z gospodom režiserjem, povejte mu to!“

Ubogi Jahoda, proti kateremu je bila ost poslednjih besed namerjena, je mirno povetil glavo in na njegovem obrazu je bila videti vsa muka slabe vesti.

„To bo krasna junakinja!“ nadaljevala je oskrbnikova soproga zbadljivo filipiko. „Rada bi jo videla, ko se bo postavila na visoki koturn gledališkega patosa, ko se bo predstavila občinstvu v svojem svinčenem semanjskem krasilu. To bo premišljena, čučena igra — ali ni res, gospod Jahoda? — Vender slišala sem, da so vam odmerili v ti mnogo obetajoči predstavi tudi nekako imenitno ulogo?“

Zadrega pristavova je priklopela do vrhunca. Zajecljaj je naposled, da ulogo gotovo vrne.

Jedva sta po obedu odšla z Vaclavom, spremenil se je Jaboda, kakor bi se ga bil s čarobno palico dotaknil. Najedenkrat se je njegova postava uzravnala, obraz je dobil včerajšnjo živo barvo, oko se mu je lesketalo in usta so zašepetala z ironičnim nasmehom: „Krasna zabava, ali ni res? — Za hip vas posetim v knjižnici, in tam so več pomeniva.“

Odhitel je na dvorišče. Vaclav ni posebno hrepenel po zabavi s pristavom, zato je krenil proti parku in ne v knjižnico.

Ko je dospel v park, segel je v naprsni žep po grofov dnevnik. Pri tem dotaknil se je predmeta ki je obrnil hipoma vse njegove razpršene misli v jeden pravec. Bil je čeveljček, katerega je neznana devotka ostavila na podstavci sfinge. —

Zdelo se mu je, da se nad čreveljcem svita.

Nedvojbeno je to oni brezbožni čreveljček, kateremu se je zahotelo dobrodružnega leta k slavi preko vegastih desak diletantskega gledališča, nedvojbeno je znanka s sfinge in ključarjeva Irena ista ljubezniva oseba. Ključarjeva Irena! Kako nasprotje v dveh besedah!

V take misli zatopljen korakal je Vaclav po zarasli stezici, nad katero so tvorila zelena, cvetoča drevesa na višku z vejami drugo v drugo spleten priroden, senčnat obok. Najedenkrat je obstal.

Na uho so mu zazveneli znani glasovi. Poslušal je pazljiveje in kmalu je spoznal glas včerajšnjega polnočnega obiskovalca. Začul je tudi drug, jasen, prijeten glas, kakor glas mlade ženske.

Previdno, s tihim korakom je stopal naprej. Za gosto skupino drevja je sédel na kamenito klopico. Skozi listje je dobro videl na mal, s travo porasten prostor. S hrbtom proti njemu obrnjen je ondu sedel Peter Jahoda — spoznal ga je dobro po slamniku, lovski suknji in visokih škornjih — na velikem posekanem deblu, pred njim pa je stala — lastnica zgubljenega čeveljčka. ..

Zdaj je imel Vaclav priliko, da mirno motri vse krasote nežne, poetične prikazni.

„Še nekoliko nazaj“, je vskliknil Jahoda z mentorskim glasom. „Roko na srce! Tako! In zdaj začnite: spočetka šepetaje, polagoma glasneje, hitreje, dokler preidete v burni izraz strasti!“

Devojka je deklamovala. Najedenkrat omahnila je njena roka od prsij in ljubezniv, zvonek glas izstopil je iz tesnih bregov, katere mu je odmeril pedantni učitelj. Ta je sicer začetkoma skušal zavrniti tok njene izvirne deklamacije v meje navadnega diletantskega govora. Prenehajte za hip! klical je. To besedo morate posebno poudarjati. Levo roko zanemarjate. Tu morate uprav šepetati — na primer: Kakor v spanji šepetajo vršički drevja — povsod je svetovečerni mir — le časih odmeva z daljnih polij — zdaj z vzvišenim glasom pesemca žanjcev in tako dalje. Pozor na to mesto! Polagoma sežete v nedrije, hipoma izvlečete listino, pogledate radovedno z izbuljenim okom za-njo potem jo zmečkate v roki, znova jo zravnate, znova prečitate in na to jo najedenkrat raztrgate — tako — tako — in vržete kosce na tla. Občinstvo mora iz vašega ravnanja razbrati, kako važna listina je to!

Devojka se je popravljala po njega pouku, toda Jahoda je najedenkrat prenehal govoriti. Končno je popolnoma umolknil. Sklonivši glavo v dlan, gledal jo je nepremično.

V
sek,
selo
ljiv,
rečil
je g
bezn
ni.
njen
zeml
fanta
lašč

njim
sanja

kako
z ve
zaplo

deblo
njego

Tudi nepričakovanemu gledalcu zastaja! je dih. V blaženem naudušenji poslušal je zvonki njen glas, sek, zdaj šepetajoč kakor vetrec v cvetji, zdaj veselo se vznášajoč kakor pesem škrjancev, zdaj ganljiv, zdaj ljubezniv, prodahnen s prvimi žarki gorečih občutkov v nedolžni, plemeniti duši. Občuduje je gledal prirojeno, živo njeno gibanje, polno ljubeznive gracije, v katerem se zrcala niti spomnil ni. Vlažne oči so se ji bliščale v naudušenji, vsa njena postava je bila videti, kakor bi se dvigala z zemlje, in pisana obleka, katero je zjutraj imenoval fantastično, bila je zdaj po roki poezije kakor nalašč za njo izbrana.

Vaclav je vprašal samega sebe, stoji-li pred njim v istini deklica, katero je zjutraj nežni, tiho, sanjavo zagledal na hrbtu otožne sfinge?

Ko je končala, sedel je Jahoda še trenotek kakor okamnel, potem pa je zaploskal kakor besen z velikima rokama. Kmalu bi bil Vaclav ž njim zaploskal.

Devojka je prisedla k njemu na posekano deblo in vsprejemala s tihim, žalostnim nasmehom njegove naudušene pohvale.

„Izvrstno, Irena!“ govoril je. „Niti v snu si ne bi bil mislil, da imate tako igralno nadarjenost. Naša stara bo zelena od jeze. Neizmerno jo muči, da režiser ni razdelil ženskih ulog mej njene hčere. Pomislite si: sporočiti imam diletantom, da bi se k njim ne trudili z ulogami! Kakor bi komu iz nas mogla priti tako obupna misel. Dala mi je tudi razumeti, da bi jo veselilo, ko bi preprečil predstavo s tem, da vrnem svojo ulogo. Toda slabo je računala — povedal sem ji nekaj, da se je ugriznila v ustno!“

„Ah, gospod Jahoda,“ rekla je Irena z vzdihom, vzdramivši se iz mislij. „Kdo ve bom li smela nastopiti?“

„In kdo bi vam branil!“

„Kdo drugi nego teta! Že nekaj dni se strašno jezi, kadarkoli me zagleda z ulogo v roki.“

Ah, kaj teta? Obljubim ji ustopnico — jeden odbornikov pride v kočiji po njo — in konec bo ugovoru.“

„A vi ne veste, kako trdovratna je. Ne veste, kako naju muči — mene in strica. Glejte, zjutraj sem zgubila čreveljček, in od takrat do obeda usi-

palo
Niti
odšla
lim,
letet
popo
psov
okro
vimi
hodi

hoda
pusti
nemu

stave
s čel
na o
odšel

palo se mi je na glavo samo zmerjanje in psovanje. Niti mej obedom ni prenebala. S solzami v očeh odšla sem od mize. — Ah, gospod čestokrat si želim, da bi imela velike peroti, in da bi mogla odleteti odtod, kam daleč, jako daleč, kjer bi mogla popolnoma po svoji voji živeti, in kjer bi mi tetino psovanje kakor neprijeten čmrlj ne šumelo vedno okrog ušes. Ah tam daleč mej veselimi, ljubeznivimi ljudmi, živeti po svoje, čitati in deklamirati, hoditi v gledališče!“

„Kdo ve, kaj se še zgodi,“ pristavil je Jahoda zamišljen in za hip opomnil: „Toda zdaj odpušitate, Irena, obljubil sem poset gospodu Volnemu —“

„Gotovo oni gospod, ki je včeraj prišel.

„Da, iz Prage.“

„In kakšen je?“ vprašala je Irena boječe.

„No popolnoma pristojen človek. Srednje postave, svetlih las in brkov, nekoliko razkuštranih, s čelom navadno zamišljenim, s plemenitim izrazom na obrazu . . . Z Bogom Irena!“

Stisnil ji je roko, zamahnil s slamnikom in odšel.

Ko je Jahoda odšel, zagledala se je Irena sanjavo pred se. Stala je nepremično z naravnost proti Vaclavu obrnenim licem; toda njene rosne, svitle oči neso prodirale skozi zelene oblačke listja, nimi pokloni, vrniti vam hočem čreveljček, katerega ste včeraj na fuginem podstavci pozabila, in kateri mi je ponudil prijetno priliko, da se seznanim z vami.“

Plaho ga pogledavši je vzela malo obutev. „Hvala, gospod!“ zašepetala je, da jo je bilo jedva slišati.

„Ali vas smem prašati, gospodična, v kaki igri nastopite?“ dejal je Vaclav po kratkem promoru.

Povedala mu je zaglavje igre. Na nadaljna vprašanja mu je kratko razložila obseg njen. Najedenkrat jo je ustavila prejšnja zadrega. Govorila je živo o drugih gledaliških komadih, katere je prečitala, in Vaclav je spoznal, da jih ni bilo malo.

„Vidim, da ste marljiva čitateljica,“ opomnil je. kateri so jo delili od njega, temveč zrlle so uprto, blaženo v kraljestvo lastnih sanj.

osta
Naj
drht
oček

jetni
sreč
skuš
more
Toda

mu
vzpo
zalot
vice

je bi
so g
glob
tatin

Ko so potihnili koraki odhajalca v daljavi, ostavil je Vaclav svoje skrivališče in se ji približal. Najedenkrat ga je uzrla pred saboj. Nehote je zadrtela, na njenem zardevšem lici in v povešenih očeh javila se je največja zadrega.

„Gospodična Irena“, rekel je Vaclav s prijetnim, k zaupanju vzpodbujajočim glasom, „po srečnem slučaju postal sem vaš prvi gledalec. Po skušnji, katero ste baš prestali, prerokovati vam morem brez proroškega daru najkrasnejši uspeh. Toda prišel nesem, da bi vas nadlegoval z neukret-

„Čitam rada. Stric ima zaboj knjig, katere mu je daroval pokojni grof Julijan. Često me sam vzpodbuja, da čitam. Ali teta me kara, kadar me zaloti nad knjigo, hoče, da bi samo vezla in nogovice pletla,“ pristavila je z vzdihom.

„Ali sta vam roditelja že umrla?“

„Umrta sta, predno sem ja poznala. Otec je bil gozdarski uradnik v Šumavi. Nekega večera so ga baje prinesli na nosilnici v lovsko hišo z globoko rano pod srcem, v kateri je tičala krogla tatinskega lovca. Od tistega večera je majka sla-

bela in venela, dokler je neso položili poleg soproga. Mene sirotico je vzel dobri stric k sebi.“

„Ako vam ni neljubo, prinesem vam nekaj svojih knjig.“

„Jako hvaležna vam bom,“ vskliknila je živo, toda z zamolklim glasom oziraje se na vse strani je prestavila: „K nam jih ne smete prinesti, teta bi me karala. Pošljite jih po Jahodi, ali pa —

„Ali pa —?“ ponavljal je Vaclav željno.

„— prinesite mi jih sem v park,“ završila je boječe, in njeno lice je zagorelo.

Z boječim srcem ozrl se je Vaclav na ljubeznivi obraz s sramožljivo povešenimi trepalnicami, z novo zadrego v potezih. „In kedaj, kje vas najdem tu?“

„Makari pri sfingi — jutri zjutraj,“ zašepe-tala je, da jo je bilo zopet jedva slišati.

IV.

Na večer istega dne je čital Vaclav v visoki postelji pod težko, z zlatimi podobami nekakih fantastičkih živalij prepreženo odejo, dalje zapiske grofa Julijana. Obstajali so iz večjih in manjih od-

stavkov, pisanih čim dalje nagleje in malomarneje, mnogokrat po daljših časovnih premorih.

S čim me je navezala na-se? — začental je prvi. — Pregledoval sem danes album list za listom, od velečastne glave sestričine Melanije z onim briljantnim ognjem v laseh in z ono ponosno aristokratsko zavestjo v oku do lahkega zefirja, čegar Terpsibori posvečeno nožico sem dvignil lani na svoj viteški ščit, — in zataknil sem spono, prepričan, da na nobenem iz teh slik ni niti sledu ne navadne čarobe, kakeršna je razprostrta po licih Karlove Julije. Nje ne bi uvrstil v to zbirko, bila bi mej njimi kakor poročena, sveža gozdna cvetka v umetni plesni kiti. Kaka neiskana, prirojena dražest v vsakem njenem gibanju! Kaka otroška, nepremagljiva veselost v njenem nasmehu! Njena duša je čista in prozorna in vender bliščeča in ostro omejena kakor kristal in kakor v njem odseva se v nji ves svet v ljubeznih, mavričnih barvah.

Na pol otrok je Vidno je odrastla v tesnem obzorju in v to, kar mi imenujemo svet, pogledala je doslej samo skrivaj. In vender, kako se zanima za poročila o neznanih radostih, kako veselo je pri-

stopna žarkom onega neznanega, žgočega solnca, v katerih bi se stoprav razcvela v svoji popolni, čarobni krasoti in — morda zvenela . . .

Često jej slikam oni drugi, doslej nepoznani svet. V takih slučajih postanem čudovito zgovoren, jedva da se ne opajam svojih lastnih besed. Pozorno posluša, usta ji drhte, v daljavo uprto oko ji žari, in drobni prstki pukajo mrzlično listek za listkom iz nedolžnega, ljubljenega cveta. Ko sedevam tako, sklonjen k njenemu ušesu, in v neizrecnem razkošji motrim, kako se o mojih besedah dvigajo in nižajo nežni valovi njenih prsij, zdi se mi vedno, da sem podoben demonu divne gruzinske povesti, ko je šepetal sladki, grešni svoj nauk v uho speče knjeginje.

Ali naj obnovim žarno razkritje, čegar sled je izginil na beli njeni roki? Njegovega pomena ni razumela. Trenotek je morda premišljevala, potem se je umirila in pozabila. Ali naj postanem gad v tem zakonskem raji?

Směly mi je uganka. Časih ozrši se po njem, vidim njegov pogled z divjim izrazom, kakor da ga razžiga ogenj sovraštva in jeze, na mene uprt; ali takoj si z dlanjo pogladi gube na čelu in ko mu

omahne roka z obraza, gleda na-me dvojica mirnih, malomarnih, časih celo ljubeznivih očíj. Običajno je tih, mrk kakor poprej.

Polagoma prodiram v tajnosti njegovega življenja. Morebiti mu činim krivico, toda jedna misel mi se neodbitno usiljuje in zajema slednji dan novih sil iz različnih znamenj in prikaznij — misel, da je Smělý agent neke revolucijske stranke. Na vse strani sveta pošilja pisma, tajno potuje iz neznanih namenov, časih sprejema posete iz tujine, jako sumnjive posete. Na vsak način tiči za njegovim mračnim čelom neki divji političen program. Videti je tudi, da mu vrnitev v domovino zabranjuje prozaiški angelj z gorečim mečem.

* * *

Danes sem naročil Jakobu, da pripravi najino prtljago. Ko pa je pritegnil zadnji jermen, naročil sem mu, da uredi vse, kakor je bilo poprej. Ostanem! Res ne vem, kako se mi je porodila misel, da bi ostavil bojišče, na kojem sem že skoro gospod.

Zdaj vem natanko, da ji nesem malovažen. Vem, da me gleda njeno oko z drugim izrazom, kakor Karla, kadar se vrača s poučevanja.

Kaj me zadržuje, da ne bi iztegnil roke po cvetki, katera se sama obrača k meni, da bi se ne opojil blaženosti, po kateri sem tako dolgo željno koprnel? Morda spoštovanje do svete zveze, ki jo veže na družega? Pa! Ljubezen takega kroja je dovoljena strast našega stanu, kakor slabost za hrte in konje, za lov in igro. Ali me morda zadržuje Karlova oseba? Saj je sam na pol kriv. Čemu stoji tako hladen in nem poleg naju, ko si čitava v očeh goreča priznavanja ljubezni, čemu naju pušča sama, čemu ostaja s hrbtom k nama obrnjen, kadar ji stiskám ubogljivo roko?

Divne, divne misli mi vrše po glavi. Zdi se, da živi Karol v potrebi, da napenja vse moči, da bi zavrl sili pristop v svoj tihi dom. Teško ponočno delo polaga mu dan na dan temnejše sence pod ponosne obrvi, ostrejšo potezo melanholije okrog ust; vidno hujša in neka glodajoča skrb zbira njegovo čelo v premnoge navpične gube. Poleg tega krasi svojo ženico na zapravljev način, skoro vsak dan ji prinese dragoceno krasilo za lase, na ramo, na prsi.

Divne misli mi vrše po glavi. Plebejska čast ima širše, manj trdne meje nego naša, sila je izvrstna sofistka in za nenavadnimi bitji se često skriva nravnostna malovrednost.

* * *

Svečano preklicujem, kar sem pisal proti Karlu. Poslal mi je poziv na dvoboj. Tu leži pred mano j črno na belem: „Jutri mej deveto in deseto zjutraj pričakoval vas bom v samostanskih razvalinah na otoku. Poravnala bodeva tam sama znano vam stvar.“

Evo uzroke temu pozivu. Danes rano posetil sem Julijo. Sedela je sama v sobi pri oknu. Po-vedala mi je, da se je njen soprog podal na jedno iz svojih skrivnostnih potij in da se gotovo pred večerom ne vrne. Trenotek sva si stala molče nasproti. Ona je bila s hrbtom obrnena proti oknu, čegar zeleni, živi zastori so se s konci jasnega listja dotikali njenih kodrov. S tresočo se roko oprla se je ob novo pobeljeni zidek. Jaz motril sem ne daleč pred njo s koprnečim očesom vitko postavu, dvigajoče se prsi in ljubeznivi, skloneni obraz z lahko senco okrog ust ter na zaprtih trepalnicah,

ki so bile videti, kakor bi bile prebdele noč sluteč blizek, odločilen trenotek. Začel sem govoriti o stvareh, katere sva si bila doslej samo s pogledi razkrivala, začetkoma tiho in počasi, potem z rastočo strastjo, dokler nesem naposled kakor blazen zbok ljubezni razkril svoje čustvo z nebrojnimi gorečimi poljubi na njeni roki, čelu, lici, očeh, ustah. Vsa se je tresla v mojem naročji, zastirala si z ročico obraz, toda sveža, drobna usta so bila na milost in nemilost dana mojim strastnim poljubom, in videl sem trepetajoči žar blaženosti pod do polovice povešenimi trepalnicami.

Najedenkrat je polahno izmaknila drugo svojo roko iz moje, zakrila si z obema obraz in zaihtela: „Ah Bog, moj Bog.“ Morda se je spomnila Karla. Slučajno ozrl sem se tisti hip proti oknu, in moji roki sta hipoma omahuili od dražestne postave. Zagledal sem Karla, ne morda, kakor ona, v duhu, temveč v resnici, ne daleč pred saboj, kako je gledal z vrta skozi odprto oko. Moj Bog, kakšen pogled! Ves ogenj ljubosumnosti švigal je na mene iz njegovih divjih, besnih pogledov, modri ustni sta bili krčevito zaprti, stisnena pet mu je ležala na

prsih. Zdaj ni bil strašni izraz njegovega obraza stvor moje domišljije, kakor takrat v samostanskih razvalinah.

Trenotek me je tako gledal, potem se je oddaljil od okna. Julija ga ni opazila, stala je namreč še vedno s hrbtom proti oknu obrnena zakrivajoč si obraz z rokama. Kmalu je ustopil Smělý v sobo. Ko ga je zagledala Julija mej vrati zadrhtela je od nog do glave, usta so se ji zganila kakor v zamolkel vsklik, obraz ji je naglo rdel in bleдел. Toda on se ni ozrl na njo, zamahnil je z roko, ponosno dvignil glavo in usta so mu ostala nema.

Glej, ta list je spregovoril mesto nemih, molčečih ust. Verujem mu, in šel bom tjà brez priče. Zdaj so stvari v tiru, po katerem bodo z bliskovito brzino švignile naprej; jutri zgrudim se na koncu te poti bodisi v naročje Julijino, ali z razbito lobanjo na grob mladega, nesrečnega meniha.

*

*

*

Moj Bog, kakov prevrat! Ko sem zjutraj nabijal ta samokresa, mislil sem, da spuščam vanj belo in črno kroglijo svoje usode. In evo, odločilo se je brez njiju!

Ustopivši v cerkvene razvaline, ugledal sem Karla sedečega na grobn novica. Glava je bila sklonjena v dlan desne reke, katere laket je počivala na kolenu. Sedeč tako nepremično na kameniti z mahom porasteni plošči, sredi suhih kit in vencev, kateri je bila sveže in duhteče sem položila Julija, združeval je v svoji podobi otožno zamišljenost slikovitih razvalin.

Ko sem pristopil bliže, dvignil je obraz z dlani. Obraz mu je bil bledši nego sicer; temne na pol odprte oči zagledale so se bolestno zamišljeno, kakor v snu v mene. Nekaj časa je tako gledal, potem po se naglo dvignil, pogladil si z dlanjo čelo in mi šel nasproti. Njegovo obličje postalo je ravnodušno in le slabi, krčeviti pogibi ust so pričali o notranji razburjenosti.

„Hvala vam, da ste prišli,“ zašepetal je.

Podal sem mu brez okolišev odprti zabojček, v čegar krvavordečem baržunu sta se lesketala dva jednaka samokresa. „Izberite si jednega,“ rekel sem s hladnokrvno dvorljivostjo, „ali ste morda izvolili drugo orožje?“

Presenečen je pogledal na smrtno dvojico, potem pa je odmahal z roko. „Spravite si ja za cenejšo tarčo, gospod grof!“ odgovoril je s trpkim nasmehom. „Čudite se, da poznam tajnost vašega stanu? S časom vam bo vse jasno. Mej tem pa znajte, da hranim svojo krv za plemenitejše stvari, nego je ljubezen žensko. In kaj bi dosegel z vašo smrtjo? Ali bi se morda ne dvigal vaš duh ožarjen z mučeniško glorio vedno mej manoj in onim rajem, iz katerega ste me za živa izgnali?“

„Ali sem zato tu, da poslušam vaša očitanja?“ segel sem mu v besedo.

„Nikakor, gospod!“ odgovoril je čudovito mirno. „Zato ste tu, da vsprejmete iz mojih rok biser, brez katerega postanem najrevnejši berač na svetu. Od tega hipa je moja Julija popolnoma vaša, niti moja senca se ne pokaže več na njeno pot.“

„Kaj pravite?“ vzkliknil sem nehote. „Julija —“

„Vaša je, popolnoma vaša,“ potrdil je Smělý, sedaje zopet na gomilo in pokazujé mi z roko, naj

prisedem. „Poslušajte me tako mirno, kakor bom jaz govoril. Poznali ste deloma moje misli in pretirane nazore, kakor jih imenuje vaše nazivoslovje. Toda, gospod večji grešnik sem, kakor si mislite. Teh nazorov nimam samo na jeziku, temveč v vsakem živci: po njih se ravnam pri vsakem koraku, izvajam jih do skrajne doslednosti, ako bi mi tudi srce pri tem krvavelo. Za nje hočem delovati in trpeti, živeti in pasti, naj mi svet potisne za to na glava lovorov venec ali norčevo čepico. S tega stališča sodite moje ravnanje. Rekel sem samemu sebi: Ako se unameta mož in žena drug za drugega v vroči naklonjenosti in v širnem svetu ne vidita nič bolj zaželenega nego sebe: podasta naj si roki in korakata skupno. Toda kadar ljubezen ugasne, kadar se naklonjenost spremeni v sovraštvo — naj nihče iz njiju siloma ne zadržuje roke drugega. Saj ni nihče imetek, suženj drugega, saj ja ne veže drugo nego vzajemna ljubezen. Nihče nima pravice, da bi ja navezal drugega na drugega z drugo vezjo, da bi ja prikoval z neprelomno spono, da bi drug drugega s svojim sovraštvom in ljubeznijo mučila do groba. S tako vezjo Julije nisem navezal na-se.“

„Kako?!“ vzkliknil sem prestrašen. „Julija ni vaša žena?“

„Bila je moja žena“, odgovoril je Smělý z globokim vzdihom. „Toda najinih rok ni združil niti zakon niti duhovnikova beseda. V krasni, zvezdnati noči, napojeni z jasminovo vonjavo, sklenila sva drug k drugemu glavi in jaz sem zašepetal: Julika, ali hočeš iti z manoj po svetu, ali hočeš z manoj prenašati prijaznost in sovraštvo usode, ali hočeš postati moja žena po jedinem zakonu ljubezni brez obredov in nepotrebnih obljub? Ona je samo zašepetala: Ljubiti te hočem — in besedo „večno“ zadušil sem z vročim poljubom na njena usta. Taka je bila najina poroka. Sledili so časi sreče, katere priča ste bili. Slepil sem se z blaženo nado, da bode trajala večno. Toda zdaj vidim, da je čutila za-me samo hvaležnost, spoštovanje, gorečo naklonjenost — vi ste prvi raznetili v njenem srci plamen druge, strastne ljubezni! Prosta je, popolnoma prosta, ide naj torej za glasom svojega srca. Upejljali jo bode v nov svet, v svet bleska in šuma, nepričakovanih razkošij: tam naj se prosto in smelo razpnete kristalni peroti angeljske nje duše, naj se

v njih s tisočerimi čarobnimi odsevi zablišči svit tega sveta, s kakeršnim je nisem mogel nikdar obdati. Ali prosim, zaklinjam vas: ljubite jo in ako ugasne vaša zdanja ljubezen, ljubite jo vsaj z bratovsko ljubeznijo. Moje oči bodo vedno uprte v daljavo, moje uho bo bistro poslušalo, moj duh jo bo večno obletaval. Naj bo tisoč milj mej nami, o prvem vzdihu njene ranjene duše stal bom kakor pekoča vest pred vami in vas spomnil svete, obljube, kakeršno čitam zdaj v vaših očeh. Ne ostavite je! Razven mene ni imela doslej nikogar na svetu! Naj vam vaši predsodki branijo, da jo postavite poleg sebe: bodite ji ljubimec, brat, prijatelj!“

O poslednjih besedah je ustal z gomile in z desnico v slovo zamahnivši naglo ostavil razvaline.

Ko sem vračajoč se v mesto z nestrpno roko odprl duri znanega vrtca, zagledal sem na oknu, v gostem venci trsja nad vrsto različnih cvetlic sklonjeno glavico solzeče se Julije. Pristopil sem k oknu. Ihteč se mi je podala listek z nastopno vsebino;

„Draga Julija! Zahvaljujem te na vsakem ljubeznivem pogledu, na vsakem stisku roke, na vsa-

kem poljubu. Polagam ti neveneče cvetje mej liste
svojega spomina. Bodi srečna ž njim. Idem za
zadačo, o kateri sem ti čestokrat pripovedoval.
Tvoj Karol.“

* * *

Vozila sva se po boulevardih, posetila gleda-
lišče. V očeh vseh sem čital občudovanje in zavist.
Za Boga, ne bajni solitêrji, ki so se bliskali v njenih
kodrih, niti dragocene naušnice, katerih nebrojni
biserji so se kakor iskrice žarili in trepetali o vsa-
kem kretu nestalne glave, niti drobno kamenje
krasne pahljače, katero je igrajoča se roka hipoma
odpirala in zbirala v žareče sozvezdje, vso to je ni
delalo predmet občnega občudovanja, temveč lju-
bezniivi, nežni obrazek z otroško veselostjo, na ka-
terem ni bilo videti niti slutnje "o lastni krasoti,
niti o vsem bliščečem, okrog njega razobešenem
krasu.

Ko sva se vrnila v prijazni budoar, kako za-
ničljivo je takrat odložila pahljačo na baržunasto
zofo, kako naglo je snela solitêrje iz las, zapestnice
z rok in s kako preprosto, otroško udanostjo stig-

nila se je k meni! „Ah, kako rada sem zopet sama s taboj,“ šepetala je. „Kako rada bi šla s taboj daleč, daleč odtod, na kak pozabljen otok, kjer ne bi imela niti svile, niti zlata, niti biserov, niti dragocenostij, ničesar, ničesar, samo tvojo ljubezen!“

* * *

Bil sem pri Cezarini. Kako veličastna postava, kako čelo, kake oči! Kako duhovit je njen govor, kako izvrstni njeni dovtipi, kako rožno, genijalno lahkomišljeno njeno naziranje življenja!

Pri biserih šampanjca spomnil sem se Julijinih solz. Ali morem za nje! Ali je ne obdajam z vsem, kar more razveseliti oko in srce žensko?

Živio šampanjec! Kakor Venera stopa razkošje življenja iz njegove pene.

* * *

Oblačno nebo. Žolto listje pada z drevja. V ti sivi obleki mi najbolj ugajaš, rodni kraj, šumeči govor listja je najprijetnejši mojemu sluhu. Tako sva si podobna. Proč so najini cveti in spevi, svežest in sila. Tu sedim, mrk samotar, v otožnem

gradu svojih dedov, mej knjigami in se zaprejam kakor pajek globlje in globlje v zamótano prejo svojih mislij.

Zapisati hočem poslednje neveselo poglavje svoje mladosti. Cezarini sem žrtoval Julijo. Revica očitala mi je s početka samo s solzami in vzdihom ter s spremeno dan na dan vidnejšo, naposled je pregovorila. Odgovoril sem ji v razburjenosti s surovimi, brezozirnimi besedami, iz katerih je morala spoznati, da ni več kraljica mojega srca. Dan na to ostavila je na skrivnem za vedno sobe, v katerih sem jo s tolikim razkošjem obdal, ne vzemši saboj nijednega iz biserjev, nijedne dragocenosti, s katerimi sem jo tako bogato obdaroval, ostavila jih je v preprosti obleki iz švicarske samote in iginila brez sledu v morji Pariških biš. Pozabil sem je v naročji zapeljive Cezarine in njenih naslednjic, pri bisernem šampanjci, v vrtinci uživanja.

Izpil sem že čašo razkošja do dna, njena vsebina mi je zagrenela. Vedno gosteje so postajali črni trenotki, ko se mi je gnjusil ples, šampanjec, nasmeh sirene, ko se mi je gnusil ves šumni Pariz in mi je duh hrepel za mirom velikega gradu.

Še druga okoliščina me je spodbujala, da se vrnem. Rdeče strašilo se je jelo kazati na obzorji Pariškega življenja. Za rana videli so se velikanski ščuvajoči plakati po mestnih oglih, divje postave v jopičih pojavljale so se na bulevardih, širile so se vesti o delavskih shodih, pozivih in barikadah. Tu mi v dan prve krvave praske upornikov z vojaki vroči neznan mož zapečaten list. Odprši pismo prečital sem nastopne besede: „Umirajoč prosim vas poseta iz važnega uzroka. Karol Smělý.“ Naznanjene so bile ulice, hišna številka, nadstropje.

Kakor iz jasnega je treščilo v mene. Najedenkrat prikazali so se v mojih mislih ljubezniva postava Julijina, ponosni Karol, z vinsko trto ovenčana hišica, samostanske razvaline na otoku. Hitel sem v naznanjeno stanovanje. V nizki, tesni manzardi zagledal sem dve revni postelji: na jedni je ležal Smělý z belim, okrvavljenim robcem okrog glave, z upalim okom, s smrtno bledostjo na obrazu; na mizici poleg postelje je ležal velikanski, s krvjo poškropljen meč. Na drugi je sedala v siromašni obleki suha, zmrzujoča ženska z izmučenim obrazom, nezdravo belo a še vedno prozorno poltjo, z očmi

brez leska, polnimi solz. Iz njenih še vedno dražestnih potez prepoznal sem Julijo. V naročji je imela skrbno v grobo, volneno ruto zavito dete. Ko sem ustopil, uzraval je umirajoči s silo vrhni del telesa, oči njegove so obstale na meni z nadprirodnim leskom in iz ust so se mu začule besede: „Pomni dane obljube, tu je Julija — tvoj otrok! Umiram za — za —“. Hohnjaje zgrudil se je nazaj, roka mu je omahnila s postelje in suhi, koščeni njeni prsti dotikali so se mečevega ročaja. Ne vem, ako je še videl, kako sem vzel otroka v naročje, kako sem poljubil ihtečo Julijo na belo čelo; ko sem se obrnil k njemu, ležal je pred mano mrtvec z nekim nenavadnim, slavnim izrazom na obrazu.

Vračal sem se z Julijo in malo Ireno iz Pariza. Na željo bolne majke krenil sem v znano švicarsko mesto. Toda dospela ni" ti" živa; z gasnočim okom zagledala je samo njega cerkveni stolp, ki se je lesketal v solnčnih žarkih, in katerega so obletavale jate črnih ptic. Na njeno željo pokopal sem jo na otoku v samostanskih razvalinah poleg groba novica. Ko sem vozil oblačnega dopoldne ovenčano rakev, in je gondoljer Italijan žalostno s

povešeno glavo potapljal veslo v sivo vodo: zdelo se mi je, kakor bi neko tretje, nevidno bitje sedelo na ladijinem robu, kakor bi duh Karlov spremljal v grob svojo ljubljeno Julijo. —

S tem so završevali zapiski grofa Julijana.

V.

Grofovi zapiski oddali so ljubeznivo postavo vratarjeve Irene s tajinstvenim romantiškim svitom, kateri jo je Vaclavu tem zanimajšo činil. Skoro ni bilo dvojbe, da se je ta deklica razcvela iz onega popka, katerega je grof Julijan pritiskal v Pariški manzardi na prsi. Povest o gozdnem uradniku, krogla tatinskega lovca in od žalosti umrša žena so bile vidno gola izmišljotina, ki naj bi pred svetom zakrila pravo pokolenje Irenino. Da bi se popolnoma prepričal, poklical je nekega dne ključarja v sebi v knjižnico, češ, da potrebuje pomočnika, ki naj bi mu pomagal knjige prenašati.

Mej prenašanjem vprašal je Vaclav, kakor slučajno: „Ali ste tudi služili pokojnega grofa Julijana?“

Pomočnik njegov je nekolikrat brezuspešno pomigal z usti, potem pa zajeceljal: „Seveda, seveda.“

„Ključar?“

„Strežaj.“

„Vam je Jakob ime, al ni res?“

„Jakob Foltýn.“

„Ali ste spremljali grofa na povratku iz Pariza, ko je vzel s saboj bolno Julijo in malo Ireno?“

Odgovor je bilo silno presenečenje. Celo naročje obsežnih, debelo vezanih knjig, katere je Foltýn baš nesel, ležalo je v neredu pred njim na tleh; on pa je stal nad njimi s povešanima rokama in z nenaravno izbuljenimi očmi.

Stoprav, ko mu je Vaclav s kratkimi besedami razjasnil, na kakšen način je vse izvedel, ko ga je zagotovil, da z nijedno besedico ničesar ne izda, zavedel se je Jakob in pečat tajnosti izginjal je ž njegovih molčečih ust. Potrdil je vse slutnje Vaclavove, povedal mu je, da je Irena v istini hči grofa Julijana, da mu jo je on po Julijini smrti izročil z naročilom, naj jo izdaja za otroka svojega

brata, da mu je obljubil povišanje v službi in otroku sijajno bodočnost, da je pa najedenkrat brez oporoke umrl in da je on — Jakob — kmalu potem postal ključar in soprog. O poslednji besedi je globoko vzdihnil. —

Vaclav shajal se je češče v parku z Ir eno. Dan na dan nahajal je nove čarobe na tej tihi pomladni cvetki, katera se je vedno zaupljiveje vedla napram njemu, katera mu je vedno raje odpirala krasni, z najčiščo roso poezije porošeni kelih svoje plemenite duše: čudil se je njenim natančnim sodbam, živi fantaziji, bistrumnosti, nežnosti in globokosti občutkov in nekemu neobičajnemu, visokemu pravcu, kateri je nosil njeno ljubezno bitje na krilih naudušenja, čegar znak ji je blestel na čelu ter jo ločil od vsakdanje okolice, kakor zvezda princeso v bajki.

Nekega dne prejel je Vaclav važno pismo. Prijatelj preskrbel mu je mesto, s katerim so bile spolnjene njegove najsrčnejše, najsmelejše želje: mesto mirno, stalno, s sicer ne sijajno plačo, toda zadostno, da si ustanovi skromno, srečno ognjišče.

Na večer istega dne šel je Vaclav z bijočim srcem v park. Našel je ondu Ireno sedečo na sfinginem podstavci s knjigo v roki. Odpalo, belo cvetje viselo je semtertjã v njenih svetlih kodrih, ležalo v odprti knjigi. Bil je krasen, dišeč, topel večer pozne pomladi. Prisedel je k nji, gledal je dolgo molče v njeno krasno, sanjavo lice. Ko pa mu je večerni somrak popolnoma zagrnìl, da ni bilo videti drugega, nego obrise glavice in roke, katera jo je podpirala, prijel jo je za drugo roko in ji vse razkril. Vprašal jo je z drhtečim glasom, hoče-li biti njegova žena, hoče-li zanetiti plamen neminljive blaženosti na ognjišči skromnega njegovega doma.

Odgovorila ni. Roka njena tresla se je v njegovi, izmaknila se je ter zakrila povešeni obraz. Samo vzdihì njeni so bili slišati. Končno je spustila roki v naročje in zašepetala: „Jutri, jutri vam odgovorim.“ —

Vaclav ni mogel zaspati. Šel je v knjižnico, sedel ondu na star stol in listal pri svitu starožitne svetilke v knjigah, katere je vzel s police. Nič več strašnega ni imel zanj ta kraj, nič groznega misel, da se v tihi polnoči morda dviga nad njim duh po-

kojnega grofa: saj je bil pokojnik otec njegove ljubimke, morda bodoče žene.

Odprši jedno knjig uzrl je v nji zavoj popirja zvito s kitico svitlih, mehkih las. Radovedno je odstranil čudno vez in odvil dve ormeneli pismi; v prvem je bilo pisano:

Jedina draga hčerka moja!

Prah in pepel bom že, ko razviješ z dragimi prsti ta mrtvi pozdrav svojega otca. Bodi zdrava, bodi srečna, hčerka moja! Hčerka moje jedine ljubezni, hčerka mojega greha! Nepričakovana smrt mi je ugrabila tvojo majko, predno sem jo mogel pred svetom storiti svojo ženo: svet ti ne bo privoščil mojega imena, toda mojega oččevskega blagoslova ne more ti vzeti! Blagoslavljam te: bodi krasna, dobra, plemenita, kakor tvoja mati! Blagoslavljam te: bodi srečnejša, nego ona! Blagoslavljam te: dvigaj se, kakor zvezda nad svetom, ako tudi ne potomka mojega rodu, temveč žareč biser, v katerem je združena vsa krasota in svitloba, ki je izginila iz bednega oklepa mojega duha!

Julijan Orlický.

Drugi list je bila pravilna in veljavna oporo-
roka, s katero je ostavljal grof Julijan svoji neza-
konski hčeri Ireni veliko posestvo, katero je ne-
davno kupil, in znatno vsoto novcev.

Iz teh listov je bilo videti, da je grof Julijan
slutil bližnjo smrt, a da ga je ona prej zalotila,
nego je mogel nadaljne korake glede na oporoko
storiti.

Drugi dan se je srečal Vaclav z otožno za-
mišljeno Ireno na navadnem mestu v parku. Toda
predno ga je mogla nagovoriti, podal ji je dnevnik
in zavoj popirja, obvezan s kitico svetlih las, las
Julijinih. „Predno mi odgovorite, prečitajte to!“ rekel
je in naglo odšel.

Nastopna dva dni se ni sestal z Ireno. Tretji
dan je bila gledališka predstava diletantov v mestu.
Ko je ustopil v prostore, polne raznega občinstva,
naznanjal je baš režiser, da je gospod Jahoda v
poslednjem hipu vrnil ulogo, da jo je moral naglo
drug igralec prevzeti in da prosi radi tega milostne
sodbe. Kmalu potem je nastopila Irena. V tesnem
prostoru je nastalo čudno vrvenje in šumenje; pi-
sana peresa in jednake pahljače nagibale so se

druga k drugi, in krasna ter nekrasna usta so šepetaje nemilostno kritizirala ljubeznivo prikazen ključarjeve princese: kako beraški so drobni čreveljci z rožico obledelih pentelj, kako ponošene zlate rese, kako slabo ji pristojna bela roža v laseh, kako je bleda, kako se trese! A ko jo Irena pogumno, z žarečim okom stopila naprej, ko se je začul po dvorani njen prijetni, zvonki glas, umolklo je šepetanje mater, dih je občinstvu zastajal in pogledi vseh so motrili vsako kretanje mlade umetnice.

Dospela je do besed, katerih jo je stari don Juan tako ognjevito učil, do besed, ko je imela raztrgati važno listino; bela njena ročica je segla v nedrije. Tu je planil Vaclav po konci, iztegnil je roki proti prizorišču, zamolkli njegov krik razlegal se je v grobni tišini, da so se vsi ozrli nanj. Irena je baš z ognjenim očesom trgala na kosce, na drobne kosce oporoko grofa Julijana!

Ko se je o burnem, naudušenem ploskanji zavesa zastrla, pohitel je Vaclav na oder. Našel je ondu Ireno pri oknu. Slabo jo je obsevala brleča gledališka svetilnica.

„Irena, kaj ste storili?“ vprašal jo je zamolklim glasom.

„Ah, gospod Volný“, odgovorila je „zdaj govorim z vami lahko brez okolišev. Pregnala sem prikazen bogatstva, ki se je za hip postavila mej naju. Jako me boli, da vam ne morem na vprašanje v parku odgovoriti po vaši želji. Dober, plemenit mož ste, odkritosrčno vas spoštujem, iz dna duše si želim, da mi ostanete prijatelj, toda svoje roke vam ne morem dati, ne osrečila bi vas. Drug, drug poklic čutim v sebi! Podedovala nesem očevega imena, podedovati nečem niti njegovega bogatstva; kaj je pomagalo vse razkošje in ves lesk moji ubogi, nesrečni majki?! Verno in pobožno hočem spoštovati jedini del njegove oporoke: ono krasoto in svitlobo, katero čutim dedščino njegovo v sebi, ti hočem posvetiti vse svoje življenje. Za zvezdo umestnosti hočem iti. Strijc je že odobril moj namen, da usilil mi je vsoto, katero je prihranil od prispevkov mojega otca za mojo prvo odgojo. Teta me rada odpušča.

* * *

Dve nenavadno voliki in rudeči roki, ki so po neskromnih svojih silah pripomagale k slavlji prve velikomestne igralka, obrnile so nase pozornost občinstva v prizemlji. Mej aktom pristopil je k lastniku teh dragocenih rok neki gospod in se dotaknil nje-gove rame.

„Ah, gospod Volný“, vskliknil je Peter Jahoda, kajti njegovi sta bili omenjeni roki. „Pozdravljeni! Ah kako okrevam, ako se morem jedenkrat po dolgem času pripeljati sem, da vidim njeno mojstersko igro. In vidite, prvi temelj njeni umetnosti položil sem jaz. Kako izvrstno je igrala!“

„Kakor vselej“, odgovoril je Volný. „Toda povejte, kako se vam godi!“

„O, izvrstno! Postal sem oskrbuik!“

„In vaše dostojanstvo?“

„Premagano stališče. Zet sem našega starega.“

Lejte si! In katero iz njegovih hčerk ste se izvolili?“

„Najstarejšo, gospod, najstarejšo. Storil sem tako stari na voljo. In vi?“

„Jaz sem se ravnal po svētu svetega Pavla.“

Doktor Holman.

Božična povest.

Ruski spisal M. Bójan; preložil I. J. Štefánov.

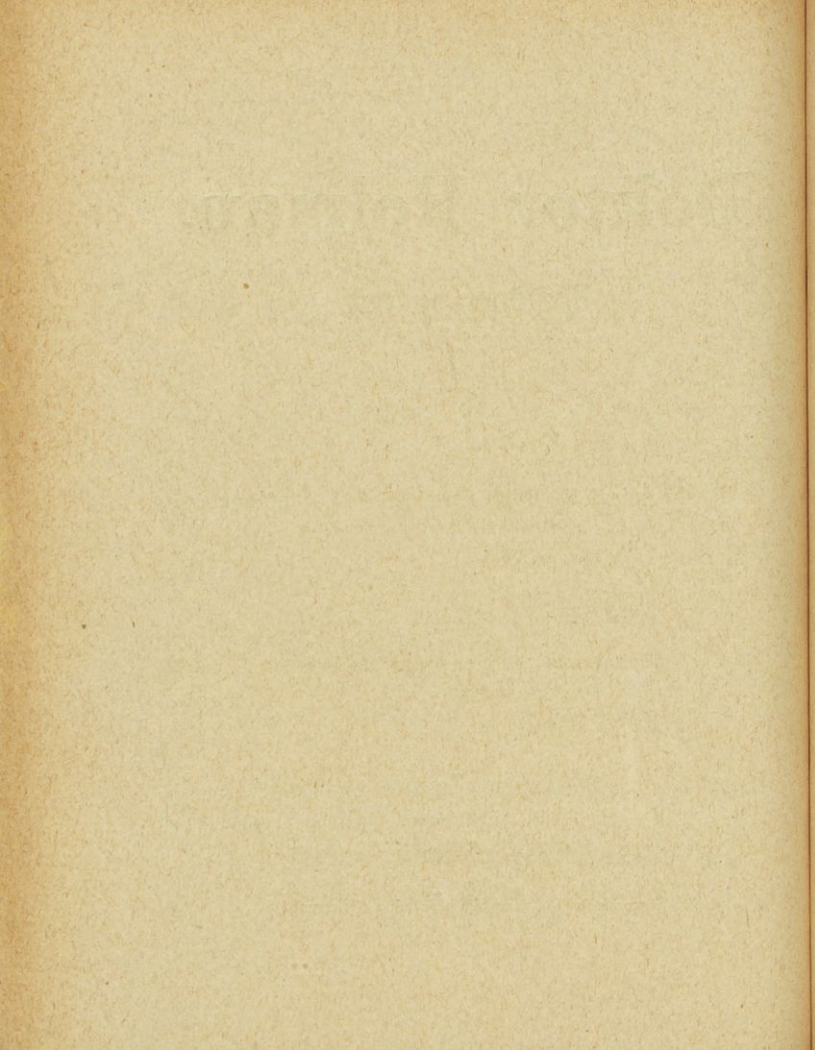

(Ponatis iz „Slovenskega Naroda“.)

V Ljubljani.

Samozaložba. — Natisnila „Narodna Tiskarna“.

Po prvih dnevih predbožičnega posta nastopil je naposled že dolgo zaželeni mraz. Sveži in hladni veter razgnal je neznôsne, leno se plazeče meglé meseca novembra; zemljina površina, dežjem in tajačim se snegom dovoljno napojena, postala je nakrat trda in malo jezero, ležeče ne daleč od mesta N., pokrilo se je kar čez noč z debelo ledeno skorjo. Marsikateri mladenič je na svoji, za božične praznike že davno izgotovljeni vošilni vizitnici napisal željo: „Nove drsanke!“ —

Dr. Rihard Holman se je jednako drugim meščanom razveselil, da je nastopil suh zimski čas; po neprestano mokrotnem vremenu preteklih tednov pokazale so se različne bolezni v mestu in javne bolnice bile so prenapolnjene z bolniki, kar je pro-uzročilo ne malo solz mej prebivalci. Holman, nedavno imenovan zdravnikom za jedno mestnih bolnic, prebiti je moral radi obilnega opravka nekoliko težavnih tednov; v svojem človekoljubnem srci je

našel za uspešno delovanje zadostilno pohvalo, dočim je zmatral svoje neuspehe pri bolnikih za pre-skušnje od zgoraj.

Bil je jasen, mrzel večér; zahajajoče solnce pošiljalo je zadnje žarke na zimsko-krasno pokrajino. Vesela in gibka mladina rudečih lic vračajoča se domov, srečavala je doktorja; na videz nekoliko utrujene nogé in na rokah viseče drsanke bile so dokazom, da jej je pretekel popoldanski čas v preprijetni zabavi. Drsališče, prirejeno na malem jezeru blizu mesta, bilo je že malo da ne prazno; popoldanska kava zvabila je skoro vse občinstvo od prijetne zabave in le še posamični drsalci bili so videti na ledu. —

Na bregu jezera sprehajala se je že precej postarna, krasno oblečena gospa, ljubeče in skrbnim očesom motreča mlado gospodičino, katera je „velike kolobare“ delajoč prav umetno gracijozno švigala sem ter tjà po gladkem jezernem površji in kimajoč s svojo ljubko glavico ter z rokami poljubke pošiljajoč skušala pomiriti nestrpnost svoje skrbne mamice. Nekoliko proč od brega, na veliki cesti, prepeljal je v krasno kočijo uprežene čile

konje lepo zrašččen z medvedjim kožuhom odet kočijaž in poleg voza teptal je livriran sluga skušaje si ogreti od mraza otrpele ude.

Riharda je močno razveselila mirna, krasna zimska narava in to tem bolj, ker mu njega opravlki v zadnjih dneh niso dopuščali niti minute prostega časa za sprehajanje. Že davno se je bil namenil, obiskati jezero, živo ga spominjajoče veselih mladeniških let, katera je preživel tu v mestu, bivši dijak četrtega razreda, takrat, ko je še živel in zanj skrbel predragi oče, kojega so kot uradnika premeščali iz mesta v mesto. Uprav na tem jezeru se je tudi on nekdanj drsal in lovil ribe in sicer po letu s čolnom, po zimi pa v luknjah, narejenih v ledu; pri tem zanj jako zabavnem opravilu bil je poleg njega vedno dragi mu tovariš, kojega oče je imel ono jezero v najemu.

Rihard šel je na led in se radoval nad nekaterimi mimo njega švigajočimi drsalci.

— Draga Edita! reče v tem hipu na bregu stoječa gospa, — kar je prav, je prav; sedaj naj je dosti! Idi, daj si sneti drsanke! —

Mlada gospica ustavila se je za trenotek pred

materjo in Rihard je imel priliko pogledati v njen čarobni krasni obrazek.

— Še samo jeden „veliki kolobar“, draga mamica! — poprosi devotka. — Tamle je tako vabljivo-gladek, še ne razdrsan led. Istinito, policija postopa silno trdosrčno, da odloči za drsanje tako nedostaten prostor, dočim najboljši led ostaja neporabljen. Do svidenja!

Gospodičina mahnivši s svojim prelepim mufom za pozdrav, zletela je kakor strela daleč po ledu.

Dr. Holman nekaj časa s pravim veseljem opazuje to izredno prikazen — a najedenkrat, kakor bi se bil česa domislil, počne kričati na vse grlo:

— Gospica, gospica, za Boga, ustavite se! Pazite na kole, koji delajo mejo! —

— Gospa! — obrne se k postarnej dami — prosim Vas, blagovolite nazaj poklicati svojo hčerko; na jezeru so danes lovili ribe in ondukaj je gotovo čisto tenka ledena skorja! —

Mej tem, ko mati vsa prestrašena in vznemirjena komaj mora zaklicati: „Edita, Edita!“ izpodtakne se mlada devotka, pade na led in trudeča se

z vso silo zopet ustati -- zgine pod ledom na veliko žalost in strah vseh pričujočih!

Holman skoči takoj k bližnjem klopi, katero so rabili pri zavezovanju drsank, izdere z vso močjo desko in leti kar more na mesto, kjer se je ravnokar pripetila nesreča, ter pozove saboj z roko mahnivši še jednega izmed drsalcev. Rihard dospó nekaj minut preje, nego njega pomočnik, od mesta do mesta, kjer se je začela „luknja“, po katerej so očevidno še tisti dan lovili ribe. Čez ves prebiti prostor se je naredil zopet led, a ne dosti debel, da bi bil mogel držati odraslega človeka, gredočega po njem. Položivši desko na led prišel je doktor do one odprtine, kjer se je bila potopila gospodičina. Ulegši se na led, utakne roko pod vodo in zagradi nekaj mehkega; a žal, to je bil le krasni muf, kateri je bil ostal pri odprtini.

— Devojko je zaneslo pod led — zaupije ves izpehan dosedši drsalec.

Holman nekaj pomisli in ostane.

— Tukaj je jako deroča voda — reče doktor; — jaz predobro poznam to mesto iz mladih nog, in ako je sploh mogoče najti potopljenko, to samo

tam-le! — pristavi kažoč z roko na ono stran, kjer je bila isti dan narejena še druga luknja.

Obadva sta poletela proti odprtini v ledu, iz koje je štrlel zmrzel lesen kol; s pomočjo deske posrečilo se jima je prebiti tanko ledeno skorjo in doktor je večkrat utaknil roko v ledeno vodo. Na jedenkrat radostno zakriči, ker dosegel je obleko mlade devojke, katero je bila silno deroča voda prinesla do ondukaj. Telo obtičalo je baš pri kraji luknje, kjer se je bila obleka ponesrečene gospodične slučajno nataknila na žrebelj, štrleč iz primrznenega drôga. —

Ko je prihitel še sluga na pomoč, izvlekli so potopljeno devojko brezzavestno in blede, kakor sneg, iz vode; prestrašena mati izgubivši popolnoma zavest, spremljala je svojo jedino hčer, — nemo grede poleg nosilcev — do prvega poslopja. Tu si je doktor Holman veliko prizadejal, da bi zopet k zavesti privel krasno gospodičino. —

Čez četrť ure vrnila se je v mesto odposlana kočija, v kateri sta se pripeljala še dva (doktorja) zdravnika, in sicer domači zdravnik in pa neka moderna, mestna ter sloveča znamenitost! Poslednji

se je jedva ozrl na prekrasno, mrliču podobno gospodičino, že je spogledal se, z rameni pomenljivo zmajavši s svojima kolegama, potem pa spregovorivši nekoliko besed sočutja neutolažljivej materi izginil na skrivnem.

Drugi doktor, domači zdravnik, je vender-le ostal na lici mesta; odobrivši sicer vsa sredstva, katera je upotrebil Rihard, rekel je, da se njemu zdé vse poskušnje zaman, da bi se privela Edita zopet k zavesti! On se je bolj pečal z nesrečno materjo, katera je vse ukaze Holmanove vestno in hitro izvrševaje v svoji poluzavesti in vsa preplašena se vrtela okolu svoje nezavestne hčerke

— Oh, ubogi moj mož! — to je bilo jedino, kar je mogla izgovoriti.

— Jaz se odpravim v mesto po vašega soproga — reče hišni zdravnik — ter mu sam obvestim strašno novico. Povrnivši se semkaj z vašim možem, pomagal bodem prepeljati v mesto gospico Edito! — Potem pristopi k dr. Holmanu in zeló pomenljivo roko na ramo mu položivši reče :

— Brezuspešen trud, kolega! — Po teh besedah odšel je v mesto, da privede na kraj ne-

izmerne nesreče nič hudega ne slutečega očeta, bankirja Kruzija iz njegove pisarne.

Gospa Kruzijeva prišla je z drhtečima rokama dr. Holmana za roko:

— Vi je ne boste zapustili? — šepnila je hripavim glasom komaj izgovarjaje te besede — Vi nama boste rešili jedino hčer?!

— Vsega upanja vsaj še nisem izgubil, milostiva! — odvrne Holman gledajoč s solzami v očeh na povsem obupano mater.

Čez nekoliko časa pripeljal se je bankir Kruzij z domačim doktorjem, koji je z nekim pomilovalnim posmehom ozrl se na mladega doktorja neumorno trudečega se, da bi rešil mlado življenje bogate bankirjeve hčere. —

— To je popolnoma brezuspešno, reče hišni zdravnik ter počne razpravljati, na kak način bi se prepeljala nesrečna gospodičina v mesto.

— Jaz ugovarjam, odvrne z vso odločnostjo zdravnik Holman. — To bi bila gotova smrt!

Domači zdravnik z roko mahnivši pustil je Holmana samega.

— Vam-li morem še s čim koristiti? vprašal je hišni zdravnik potrte roditelje.

Gospa Kruzijeva ni odgovorila ničesar ter s sklenenima rokama proseč vrnila se zopet k Holmanu.

— Ostanite vendar še nekoliko časa tukaj, gospod doktor! — reče tresočim se glasom bankir; — ali naj je nama vaš odhod morebiti v dokaz, da ni nikakega, prav nikakega upanja več? —

— Jaz si ne prilastujem pravice, da bi vas še dalje pušchal v mučni negotovosti, — odgovori doktor ves vznemirjen, — po mojem mnenji bodo vse daljne poskušnje zaman in jaz prepuščam vsako odgovornost v tem slučaju svojemu mlademu tovarišu. Bog daj, da bi bil njegov trud z uspehom poplačan! A jaz mislim, da jo more rešiti le posebno čudo!

Rihard dolgo ni izgubil upanja; a naposled tudi on popusti svoje poskuse ves žalosten in obupan prepričavši se do dobrega, da je mlado življenje izginolo iz tega prekrasnega telesa

Roditelji so takoj razumeli, kaj značijo doktorjevi brezupni pogledi; gosp. Kruzij plane k svojej krčevito plakajoči soprogi ter jo strastno objame.

A v tem hipu Holman zapazi, da so se vejice nesrečne devojke zganile! On jo zgrabi za roko; srce mu je nehalo bítí za nekaj trenutkov radi tolikih utisov; začutil je istodobno, da je žila začela malo bítí in naposled čul se je tih vzdih iz mrzlih in bledih ustn devojkinih...

— „Rešena je!“ reče poluglasno dr. Holman ves radosten na svojem uspehu.

Ta zamolkli vzdih Holmanov probudil je roditelje iz tužnega zamišljenja in nepopisno ganjeni mogli so videti, da se očesci njihovega jedinega otroka, kateri so zmatrali na večno zaprtimi, trepetajoč odpirate in zapirate jednako nežnim perutnicam krasnobojnega metuljčka!

* * *

Od tega dné bil je dr. Holman drag in čez vse ljubljén gost v hiši g. Kruzija, a ne le očetova hvaležnost, izražajoča se včasih brezumno šumno v pojedinah in veselicah, ali prevelika ljubeznjivost skrbne matere do rešitelja njene predrage „Edite“ bile so povod pogostim pohodom dr. Holmana, marveč pogled iz nedolžnih, ljubkih očij in pa podana,

krasnobela ročica presrečne devojke, izražajoče odkritosrčno in nehlinjeno radost pri doktorjevem prihodu

Ko se je bilo zdravje Editi v toliki meri povrnilo, da je bilo možno mirno presoditi vse okoliščine nesrečnega slučaja, — zdrhtela je nehoté blede devojka, kažoča kesanje radi svoje nebrižnosti spomnivši se strašnih trenutkov, katere je morala še pri polni zavesti preživeti pod ledom! Pri taki priliki obtičal je čarobno-ljubeznjivi pogled krasue device vselej na njenem rešitelji in Rihardu se je dozdevalo, da v teh pogledih ne tiči le dolžna hvaležnost!

Približali so se božični prazniki, kateri so se po starodavni navadi vselej jako slovesno praznovali v hiši bankirja Kruzija. Vsa družina je bila obdarovana, pa tudi znanci in prijatelji neso bili pozabljeni. Na sv. večer peljali so dr. Holmana v krasno razsvetljeno sobano, kjer je bilo postavljeno čarobno okrašeno božično drevo in pod njim razvrščena najdražja, zanj določena darila. Ko mu do solz ginjeni roditelji počnó govoriti o tem, kakó žalosten bi bil zánje ta večer brez pomoči, odloči

se pri njih poprositi za najdražje vseh daril: za roko prekrasne in ljubeznjive Edite! —

Soglasje za zaroko svoje jedine hčere bilo je izraz najskrajnejše hvaležnosti roditeljev do njenega rešitelja. Po preteku zadnjih vznemirjajočih tednov bilo je še-le mogoče roditeljem z največo mirnostjo pretehtati in presoditi značaj njih zeta ter z najboljšim prepričanjem priznati, da, akoravno bi se moglo pri drugih okolnostih tako odobrenje zmatrati nekoliko prenagljenim, se jima nikakor ni kesati na izbranem ženinu jedinega otroka! Resnost Holmanova, delajoča ga morebiti nekoliko staršega, kakor bi bilo želeti v primeri z nežno nevestino mladostjo, spôjena je bila z redko dobrotljivostjo in rahločutjem; no njega ugled kot izvrsten zdravnik, katerega je cenilo in ljubilo vse mesto, bil je porok za materijalno blagostanje njijine hčere, če tudi je že bogata dota sama na sebi popolnoma odstranjevala vsakeršne skrbi v tem oziru. Edita sama je čislala svojega ženina brezmejno; ona je predobro čutila, da se ima le njemu zahvaliti, da je še pri življenji. Prevelika ljubezen roditeljev do svojega otroka ni mogla sicer izruvati nežnosti in ženske

milobe, no priznati se mora, da je Edita pod uplivom ljubezni in brezmejne sreče postala bolj mehka in občutljiva ter opustila ono rezkost in preglasno veselost, s katerimi se je odlikovala poprej. —

Edita bila je presrečna; toda žalibog, da zdravnik ne živi sam za-se in za svoje, nego tudi za bolno in trpeče človeštvo! Roditelji nevestini so s početka čudé se, a pozneje z veliko vznemirnostjo prišli do prepričanja, da njih draga hčerka le redko more občevati s svojim bodočim soprogom! Večkrat je prešlo po več dnij, da je Holman utegnil le za nekaj časa priteči k svojej željno ga pričakujoči nevesti; da celo pri tacihi prilikah so ga večkrat klicali k bolnikom! —

— Kaj se hoče! To je zdravnikov poklic — tolažila je Edita svojo mater. — Jaz sem ponosna na tako priljubljenost, katero si je Rihard pridobil s svojim izkustvom in znanjem!

— Ali pomisli, da bode on tudi pozneje dan in noč begal k svojim bolnikom, kakor sedaj in ti bodeš sama spoznala, kako ti bode to težko dejalo — odgovorila je gospa Kruzijeva nekoliko nevoljna.

— Holman bi moral nekoliko pomanjšati svojo prakso; kajti le pomisli, da ves njegov letni zaslužek niti senca ni v primeri s tvojo doto; dve ali tri tisoč mark več ali manj na leto, na to se ne sme gledati!

Gospa Kruzijeva sprožila je to uprašanje tudi v razgovoru s svojim zetom. No Rihard nasmehnivši se za odgovor si je prizadeval z dvorljivimi in popolnoma udanimi izrazi upokojiti skrbno mater.

Nasprotno pa je Holman mnogo govoril z Edito o tej zadevi, razlagaje jej, zakaj je njemu tako drag in svet njegov poklic, kako mu daje močij delati dan in noč za blagor drugih, pri čemur je Edita vselej s ponosno nežnostjo gledala na svojega ženina, uverjaje ga, da mu hoče biti krepka pomočnica v njega človekoljubnem poklici.

Naslednji tedni pa so pokazali, da je baš ta poklic velik in nevaren zopernik našima zaročencema. Število ur, katere je mogel Holman posvetiti svoji dragi nevesti, krajšalo se je vedno bolj in bolj. V mestu je bilo mnogo bolnikov in kadar je Rihard ves utrujen in uspehan prihajal na dom svoje neveste, zapaziti je bilo mogoče, da on v

mislih ni pri Kruzijevih, ampak pri posteljah svojih bolnikov.

— To meni prav nič ne dopada — godrnjaje opazi bankir pri odhodu Holmanovem — da naš zet tudi sedeč tukaj v nas ne misli družega, nego na svoje bolnike. Ako mu že sedaj prisotnost mlade, krasne neveste ne more izpolniti onih ur, v katerih ima pravico biti le samo človek, a ne zdravnik — kaj bode še-le pozneje? Edita bi se morala pripraviti, da jej bode zakonski čas popolnoma v osamljenosti preživeti. Smo-li morebiti s tem, da svojo jedino hčer obsipljemo z ljubeznijo in skrbmi pripravili jo za življenje polno pomankanja? Jaz sicer priznavam, da smo Holmanu veliko hvalo dolžni, ali mnogo bi dal, ako bi si mogel to brezmerno teško in neznosno hvaležnost [s čimur si bodi odkupiti! —

— Kruzij je počel popolnoma resno razmišljati, koliko bi bilo treba (seveda njegova bankirska duša je mislila le na denar), da bi svojega bodočega zeta pregovoril, izbrati si drug poklic življenja. On niti minute ni mogel dvomiti, da se bode vse to dalo doseči le z denarjem in nikakeršne denarne

žrtve se mu neso zdele brezmerno velike radi svoje jedinstvene, ljubljene hčerke! Kruzij je s početka nekako šaljivo, pozneje pa vedno bolj in bolj resno delal razne vabljive in zapeljive predloge svojemu zetu. Sedaj mu je govoril o koristi in zadovoljstvu velikega premoženja; sedaj mu je predlagal dolgotrajna potovanja, spojena z vsakeršno razkošnostjo in prikladnostmi a naposled vabljivo priliko, ustopiti kot sodrug v baukirsko zvezo svojega tasta, kjer bi bil deležen brez dela in truda silno velikih dobičkov.

Uporno, če tudi prijenljivo nasprotje, katero je delal Holman vsem tem poskusom, razdražilo je silno Kruzija in razrušilo srčne razmere, vladajoče poprej mej njim in bodočim zétom. Ta nesoglasja, v početku tudi precej pozabljena, pokazala so se pozneje umetno skrita pod kriuko preobilne ljubeznjivosti ter zeló vznemirila gospo Kruzijevo in Edito. Obedve sta bili prepričani, da se Ribard nikdar ne bode izneveril svojemu poklicu, kar je pri njih še bolj povekšalo čislanje in sočutje do njega. Seveda je bilo obema predobro izvestno, kam more dovesti nasprotje očetovim nameram in

to je bil povod, da sta se vedno bali, mesto da bi se radovali svidenja s Holmanom.

— Nadejam se, Holman, — reče nekega večera Kruzij, prečitavši večerne novine —, da mej Vašimi bolniki nemate zbolélih za davico; v novinah pišejo, da število bolnikov in mrličev in to mej otroki in odraslimi dan za dnevom strašno narašča. Sicer pa nikakor ne sumim, da mi bodele dali vedeti, ako bi Vam bilo treba v dotiko priti s takimi bolniki, tako gotovo, kakor bi jaz v nikakem slučaju!

Doktor se je nasmehol.

— V svojem oddelku imam že nekaj tednov precejšnje število takih bolnikov — reče doktor. — Kateri zdravnik v mestu nima tacihi slučajev mej svojimi bolniki?

— Kruzij je močno zarüdel.

— In Vi se drznete — je vsklikol ves vznemirjen bankir — vsaki čas prihajati v naš dom, podavati roko Editi, da, jo celo poljubljati? —

— Jaz ravnam, kolikor mi mogoče previdno — dragi tast — reče Holman. — Zdravnik mora se zmatrati zavarovanega proti nalezljivim boleznim,

sicer bi nikdar ne mogel z doma brez strahu záse in za svojo družino. Moja draga Edita se bode vsemu temu privadila. —

— No zakaj neki — vsklikne Kruzij — na tako čuden način poskušavati njeno junaštvo? Da, ko bi bila neobhodna potreba držati se Vašega poklica, kot jedinega viru dohodkov, to bi bilo lahko umevno, — a gledé na to, da imate pravico in priliko izbrati si drugo polje svoji delavnosti, ne umanjševaje blagostanja svoji družini, mi je Vaše nasprotje nehoté dokazom, da Vam nedostaje ljubezni in zanimanja! Da Vam odkrito povém, jaz ne morem dalje ni misliti o prihodnjosti svoje Edite, katera bi bila soproga praktikujočega zdravnika! Mojo jedino hčer, obdano dosehmaj z ljubeznijo in zanimanjem, pričakuje življenje polno nemira, strahú in mučne zapuščenosti! . . —

Ta večer, ko sta se pričkala oče in zet, kar je bilo uzrok, da je Holman prej odšel, nego po navadi, bil je prvi od onih težkih in mučnih večerov, katere je morala Edita, prelivaje grenke solzé, še preživeti. Prvo sredstvo, s katerim je bankir skušal prisiliti doktorja, da se odpove po-

klicu svojemu, bila je prepóved, za časa razsajoče epidemične bolezni obiskavati nevestin dom. Ko pa se je vrnila pomlad, ko je pomlajena narava oprostila se ledenih okóv, postal je v srcih zaročencev zimski mraz: zaróka, izvršivši se pri takó srečnih okoliščinab, bila je razdrta po očetu samem, kar je, kakor ni bilo drugače pričakovati, podalo bogate gradivo za mestne klepetulje! —

Prešli so tedni in meseci. Edita odpeljala se je s svojo materjo v kopališče in vsaka dotika in občenje mej zaročencema bilo je nemogoče. Ko se je nekega dné v jeseni, vrnivši se že iz kopališča, Edita z materjo vozila na sprehod, imel je Rihard priliko videti na mlade device obledelem lici sledove brezuspešne borbe. To ga je strašno zbolelo v rahločutnem srci. Edita ni zapazila svojega ljubimca; mati pa mu je s potrtem obrazom vrnila njegov očitovanja polni pogled. —

Potrta in od skrbij poraženi obraz gospe Kruzijeve bila je posledica ne le sočutja do nesrečne svoje hčerke, ampak tudi do svojega moža, ki si je sam očital, da se je zmatral uzrok porušene sreče svojega preljubega otroka. Navzlic temu bil je bankir

trdo uverjen, da naklonjenost, porodivša se pri tako romantiških razmerah ni mogla zasaditi globokih korenin in da se prestanek prve ljubezni ne more preveč globoko izraziti pri mladi deklici. On je mislil, da se morajo solze in togovanje hčerino, kakor v otroških letih, utešiti z raznimi darili in razvedrenjem; no z začudenjem in žalostjo se je moral prepričati, da so vsa prejšnja toli uspešna sredstva sedaj zamán! Po prvih brezupnih dneh nastopila je tiha in krotka pokornost in če je tudi Edita v tolažilo svoji materi odgovarjala, da je Rihardu, kakor poprej, zvesta ostala ter upa na premeno očetovih nazorov: vender očetu samemu nikdar ni črhnila besedice niti o svoji ljubezni, niti o svoji nadi.

V začetku po navidezni mirnosti svoje hčere sodeč, mislil je bankir, da Edita začjenja pozablja Riharda in se morebiti v teku času zaljubi v koga drugega. Ko pa je čas le potékal in na njega hčerke bledem in žalostnem lici ni bilo prejšnjih, ljubkih smehljajev, ko so njene krasne oči izgubile svetlobo in živost, ko je lepo raslo telo bolj in bolj venélo: vzbudilo se je strastno sovraštvo v bankirjevem

srci do Holmana. Semtertja zvedel je bankir o delavnosti njegovi v mestni bolnici in ko so njega znanci skoro odkrito z rameni majajoči čudili se oslepljenosti njegovi, da ne zna ceniti tacega zeta: sklenil je Kruzij sam pri sebi odriniti z vso družino iz mesta, da ga niso zadrževala nujna dela.

Minulo je poletje, nastopila jesen in padel je prvi sneg. Bankir je omenil svojej ženi o potovanji v Italijo, a ona niti slišati ni hotela o tem, da bi morala biti božične praznike zunaj dōma. Mrzlična vznemirnost zamenila je tiho, skrivno žalost gospe Kruzijeve; sklenila je ob obletnici nesrečnega slučaja na drsališči ponoviti svoje puskušnje, sprijazniti svojega moža s Holmanom, prepričana, da bodo njene prošnje dobile najboljšega zagovornika v ble-dem in tužnem stanji (izgledanji) hčerinem. —

Ta ponovljeni poskus, kaj storiti v prosep razločenih src, ni se posrečil popolnoma. Bankir je kakor nalašč ravno isti dan zvedel, da je Holman prevzel vodstvo bolnice, v kateri je bil do sedaj kot drugi zdravnik, kar je še bolj povečalo njega opravila. Človek govoreč mu o tem, ni ničesar vedel o razmerah bankirjevih s Holmanom. —

— Vidiš, doktor, kateri živi le za svoje bolnike, reče bankir, — ima vedno mnogo opravil in bolniki se lahko radujejo, da ni oženjen, ker bi jim sicer ne mogel posvetiti toliko časa.

No Kruzij znal je prav dobro, da se ta-le človek ne bode spremenil, kadar se oženi; pri njem bodo imeli bolniki vselej prednost pred obitelji.

Prišli so zopet božični prazniki, po katerih je hotel Kruzij odriniti z ženo in hčerjo v Italijo, kjer se bodo zopet porudečila, kakor se je on nadejal, ličica njegove Edite. — Iz davnih časov že razdajala so se različna darila ubožnim družinam v bankirjevi hiši o božiči in pred to razdelitvijo vršil se je mal cerkven obred. —

Letos je bankir podvojil vsoto za podarek ubožcem. Pripravil je bogata darila za ženo in hčerko, hoteč napraviti okolu sebe radost in veselje, da bi — tako si je mislil — vsaj ta večer videl vesele obraze okolu božičnega drevesa!

Poleg dolgih miz, napolnjenih z raznimi darili, stali so reveži, določeni za obdarovanje na ta slovesen večer. Tri velikanske do stropa segajoče jelke bile so krasno olepšane in razsvetljene in pod njih

zelenimi vejami čital je pastor (svečenik) božično blagovest ter govoril o zvezdi, katera je razsvetljevala pôť Betlehemskim pastirjem; za tem je govoril o milosrčnosti in dobrotljivosti do ubogih in bolnih a naposled o vsevesoljno človeštvo zjedinjajoči lju-bezni! —

Pri teh besedah pastorjevih predstavljala se je pred bankirjevimi očmi podoba človeka, kateri po besedah blagovestja morebiti ravno v tem-le trenutku sloni nad posteljo bolnih in revnih!

Zaslišali so se lepo doneči glasovi stare bo-žičnice; na malem sôbnem glasoviru spremljala je Edita petje pričujočih. Že od mladih nog, od onega časa, ko so se nežni prstki naučili udarjati prve akorde, bilo je to za-njo najljubše opravilo.

A glej solza za solzo kapala je po uvelem in suhem obrazu na roke; očetū je hotelo kar srce počiti pri pogledu jokajoče hčerke. „Bodi utolaženo, drago dete moje, jaz sem že vse poskrbel za-te!“ šepnil je Kruzij sam pri sebi. —

Ohrabil se je nekoliko, Edita pa je počela hoditi okolu obdarovanih in vsakemu je dala, kakor vselej, dobrohotno besedo. —

— Zakaj pa ti ne ješ svojega darilca? — vpraša Edita obrnivši se k mali devojk, katera je prijazno smeje se držala v rokah veliko medeno srce.

— Jaz ga ne bodem jedla — odgovori deklica z detsko prostodušnim pogledom — bočem ga dati zdravniku Holmanu, pod čegar nadzorstvom sem tri tedne ležala bolna, a on je bil meni tako dober in radi tega mu predam svoj podarek.

Edita ni mogla ničesar odgovoriti. Poljubila je dekle in se napravila k očetu s trudom zadrževaje solze, katere jej niso dale govoriti. Videlo se je, da je hotela nekaj spregovoriti, a ustnice so se jej tresle in padla je v poluzavesti očetu na roke.

Prve dni po razločitvi poslal je Rihard Editi pismo, v katerem jo je prosil, da bi mu ohranila naklonjenost, počakala boljših dni in se ne protivila očetovi volji.

Dobil je za odgovor nekaj vrstic od Edite; obljubljala mu je ostati zvesta in pokoriti se volji svojega očeta, dokler Rihard ne bode mislil, da je prišel čas za delovanje.

Rihard je večkrat razmišljal o tem, da bi iz ljubezni do Edite premenil svoj poklic, a vselej je občutil, da mu je to nemogoče. Bolniki so imeli do njega sveto in neovržljivo pravo in on sam se ni mogel odločiti, razmotrivati vprašanje, kaj je za-nj dražje: ljubezen ali poklic.

Ko je zopet nastopila zima, padel prvi sneg in malo jezero bilo z nova pokrito z ledom, je nadajalo goreče upanje Holmanovo srce; on se je nadejal, da bode Kruzij, spomnivši se vseh znanih razmer, v katerih je bila rešena njegova hčerka pred letom, pustil svoje strogo postopanje; a dnevi so bežali in Rihard je zaman pričakoval izpolnjenja svojih nad.

Vse mesto je bilo v praznični obleki, po vseh, velikih in malih hišah so gorela božična drevesca in vsaka družina se je zavedala svoje notranje vezi. A po sobah, v katerih je stanoval doktor Holman, bilo je temno in pusto; Rihard je sedel samcat poleg skoro že mrzle peči in njega srce je bilo polno otožnih mislij, katere niso nikakor sodile za ta praznični in veseli večer.

Kako vse drugače si je predstavljal lansko leto današnji dan! Mislil je, da ga bode preživel z

ljubeznjivo mlado ženo pri lastnem božičnem drevesu; a danes sedi sam utopljen v otožne misli in božično veselje bode minulo brez njega.

Da bi se kolikor mogoče opratil neljubih premišljevanj, ustal je in šel proti oknu. Ulice so bile že prazne, vse je bilo tiho in le iz razsvetljenih oken čuli so se veseli otroški glasovi in petje božičnic.

Rihard se je prislonil s svojim vročim čelom na hladno okno! Zopet se mu je nehote urinilo uprašanje: ima-li on prav? Sme li se ustavljati ali naj se rajše uda neljubim razmeram, katere so se nenaravno ustanovile mej njim in Edito.

Celo njegovo življenje mu je stopilo pred oči. Spomnil se je, kako veselje je občutil kot deček, ko mu je ljubeča mati govorila o visokem in blagem pomenu božičnih praznikov. Prišlo mu je na misel, da je mogel včeraj delavcu, čegar žena je bila v njegovi oskrbi, povedati veselo novico, da se jej je zdravje povrnilo. Ta vest je bila zanj najljubše božično darilo!

— Da, draga Edita, midva morava potrpežljivo čakati! Jaz se ne morem odreči svojemu stanu in poklicu in dobro vem, da me ti umeš!

V tem trenutku se je zaslišal cerkveni zvon in napolnil srce Rihardu s tihim pobožnim čuvstvom.

— Moj Bog! — spregovoril je v goreči molitvi — razsvetli mrak napolnjajoči mojo dušo!

Odšel je od okna, vzel iz omare knjigo, katera pa ni mogel čitati, se podprl z roko ter se pogreznil v globoke misli.

V tem hipu pridrdrala je lepa kočija do njegovega dóma in kmalu so se čuli koraki po stopnjicah. Rihardu služeči deček ustopi ter reče: „Gospod doktor, nekdo bi rad govoril z Vami.“

— Dobro, reci ustopiti!

Vrata se odpró in Holman ne verujoč svojim očem ustane: pred njim je stal bankir Kruzij!

— Gospod Kruzij!

Bankir se je počasi približal in mu rekel:

— Dà, jaz sem sedaj pri Vas „gospod Kruzij!“

Usedši se na stol in na molčečega Holmana zroč mu reče:

„Holman, prišel sem k Vam, da bi . . . ; beseda mu zastane — pri meni domá je vse v neredu: žena boléha, hči je otôžna in bolestna in jaz moram priznati, da uzrok temu — sem jaz sam!

Prišel sem k Vam s prošnjo, da jo kot dober zdravnik, ozdravite.

Ali pomislite, gospod Kruzij — jaz . . .

— Ne recite mi takô, Rihard; imenujte me, kakor prej, očeta; ne zamerite mi in hitimo k Editi!

— Zelo radostno gospod Kruzij! vsklikne Rihard vznemirjen — a jaz . . .

— Dobro znam, kaj hočete reči, Rihard. Idite z mano in nikar se ne mudimo. Jaz sem bil krivičen, Holman; to jaz že z davna vem in Vas radi Vaše neupogljivosti še bolje spoštujem.

In ako sem mislil po svojih nazorih svojo hčer osrečiti — zadnji dnovi so me popolnoma porazili. Potem . . . danes . . . solzé in blagodari delavca, kojemu ste tešili ženo prečuvši cele noči v njegovem siromašnem stanovanji . . . vse to je predrugačilo moje nazore do Vas. —

Bankir prime doktorja za roke in ga pritisne k sebi.

— Ostanite zdravnik in dobrotnik trpečega človeštva, pristavi z drhtečim glasom. — A sedaj, doktor Rihard, hitimo! Doma nič ne vedó, da sem

odšel k Vam in jaz komaj čakam minute, ko bom videl Edito zopet srečno in veselo.

Rihard se je dal pregovoriti in šel s Kruzijem, kateri, ne govoreč skoro ni besede, je Holmana držal za roke in ga lahno bôžal.

Kočija se je ustavila pri znani hiši. Prišleca sta stopala po širokih stopnjicah: Kruzij odprè duri in krasna svetloba se je širila po sobani.

Toda Rihard ni ničesar drugega videl, kakor bledi in suhi obraz, kateri se je nekako s strahom proti njemu obrnil; začul je svoje ime, potem pa se je spustil k Editi in jo objel.

— Oče, oče! šepetala je mlada devojka naslonivši se na prsi svojega ljubimca.

Kruzij poprime podano mu malo ročico in jo nežno pritisne na svoje lice, mej tem padeta dve debeli kaplji na njega sivo brado.

— No, prosim, nikar se ne jezi, trdi doktor, pravi on — pri meni zate ni pripravljenega drugega darila, kakor lausko leto; a jaz vidim, kakó ti je drago in se nadejam, da ga bodeš dobro hranil vse svoje življenje.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIČNICA

00000469831

